

Tistyán László — Füzesi Zsuzsanna

KÁBÍTÓSZER-FOGYASZTÁS A KÖZÉPISKOLÁSOK KÖRÉBEN

Egy szociológiai vizsgálat eredményei

Pécs 2000

A kötet kiadását az
Ifjúsági és Sportminisztérium
támogatta

© dr. Tistyán László, dr. Füzesi Zsuzsanna

Felelős kiadó: dr. Tistyán László
Kiadja: Fact Intézet, Pécs
fact@mail.matav.hu
ISBN – 963 00 2928 6
2000. május

Tartalom

Bevezetés	7
A kábítószer-fogyasztásának elterjedtsége	9
Az első kínálás...	21
Miért?	26
„Drog-kommunikáció”	28
Hitelesség	33
Kritikus helyzetben...	36
A kábítószerekhez fűződő verbális viszonyról...	42
A drogok veszélyességének megítélése	44
Hatékony módszerek a kábítószer-fogyasztás ellen	48
Sztereotípiák és tények	50
Modellkövetés	52
Intő jel...	54
Összefoglaló helyett	55
Technikai információk a kutatásról	57
Irodalom-ajánlás	60

BEVEZETÉS

Évtizedes késedelemmel ugyan, de a „kábitószer-kérdés” megoldandó problémává érett Magyarországon is.

Kevés tény, számos hiedelem, sommás előítéletek, indulatok, erőpolitika... E megállapítások mindegyike igaz a kábitószer-kérdéssel kapcsolatban.

A probléma nagyságát, hosszú távú következményeit éppúgy, mint megoldásának lehetséges módjait egyelőre csak sejtjük.

Többet ésszel, mint erővel – fogalmaz egyik közmondásunk. És e közmondást kábitószer-kérdésekben különösen megszívlelendő tanácsként kell elfogadnunk. Ahhoz, hogy eszünk, és ne előítéleteink, vagy ami még ennél is rosszabb, reflexeink vezéreljenek bennünket – ehhez kíván tanulmányunk segítséget nyújtani.

* * *

A vizsgálatot, melynek eredményeit - és az egyes megállapításokat apropóul használva a kutatók általánosabb érvényűnek szánt következtetéseit – e tanulmány tartalmazza, a Fact Alkalmazott Társadalomtudományi Kutatások Intézete saját költségén végezte el.

A kutatás Pécsett, középiskolákban készült ugyan¹, de megállapításai hasznosak lehetnek más léptékben gondolkodva is.

A kötetben közzétett tanulmányunkat ebben a formájában elsősorban a kábitószer-problémák megoldásában jelentős lehetőségekkel rendelkező olyan szakemberek számára írtuk, akik maguk nem kutatók. Pedagógusoknak, szociális munkásoknak, rendőrségi szakembereknek csakúgy, mint e

¹ A kutatásra vonatkozó technikai információk a tanulmány végén találhatóak. (Lásd az 57. oldalon.)

kérdések iránt „csupán” laikusként érdeklődő szülőknek, társaikat segíteni kívánó fiataloknak stb. E szándékunknak megfelelően, ahol csak lehetőséget láttunk rá, mellőztük a szociológiai terminológiát.

A tanulmány végén közölt terjedelmes irodalomjegyzék is azt a célt szolgálja, hogy segítsük azokat az olvasókat, akik a kábítószer-fogyasztás problémáit alaposabban körül kívánják járni.

Bevezetőnk végén szeretnénk köszönetünket kifejezni néhány, e munkánkat támogató szakértőnek. E tanulmány alapjául szolgáló vizsgálatra nem került volna sor, ha **Siklósiné Schmidt Ildikó**, és **dr. Fehér László**, a Baranya Megyei Rendőrfőkapitányság Bünmegelőzési Osztályának szakértői nem inspirálnak bennünket, és nem támogatnak bennünket. Köszönettel tartozunk **dr. Szabó Zsolt** rendőrszázadosnak az Országos Rendőrfőkapitányság osztályvezető-helyettesének is, aki a kötet alapjául szolgáló elemzésünket észrevételeivel, kritikai megjegyzéseivel segítette.

Tistyán László – Füzesi Zsuzsanna

A KÁBITÓSZEREK FOGYASZTÁSÁNAK ELTERJEDTSÉGE²

A vizsgálatban részt vett diákok egynegyede (egész pontosan 25,6%-a) életében legalább egy alkalommal kipróbált már valamilyen kábítószer³.

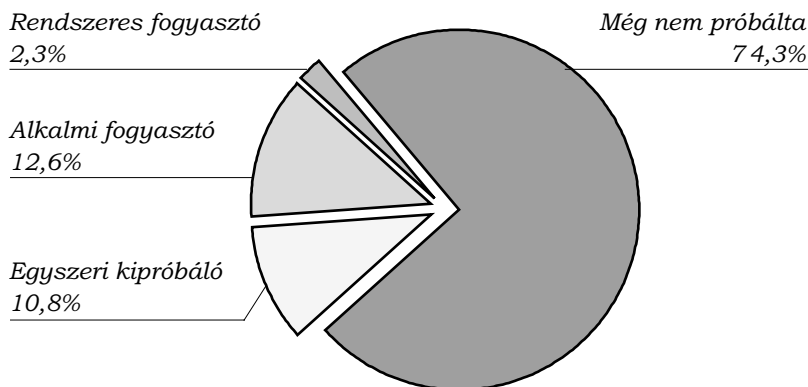
² A tanulmány írása során komoly problémát jelent a megfelelő terminológia alkalmazása. Amennyiben ugyanis kábítószer-fogyasztásról beszélünk, abban az esetben ebbe a kategóriába kellene sorolnunk a legális drogokat is. Ha azonban nem kívánunk a legális drogfogyasztás sajátosságaival foglalkozni, abban az esetben a fejezet címe helyesen úgy hangzana: a jogszabályok által illegálisnak minősített kábítószeres fogyasztásának elterjedtsége.

Más munkáink kapcsán gyakran foglalkozunk a legális drogok fogyasztásának jellemzőivel is. Egy fiatal interjúalanyunk e kérdésben vallott álláspontját idézzük, amely kissé cinikus csoportképző definícióként is felfogható: *„Legális az a drog, melynek hasznát az állam, illegális pedig az, melynek hasznát a maffia fölözi le. De az állam nyomul...”* (Tartalmi idézet!)

Úgy tűnik, hogy minden kultúrkörnek megvannak a legalitásukban monopolhelyzetet élvező, és illegálisnak tekintett kábítószerai. Érdemes emlékeztetni például a mohamedán kultúrára jellemző alkohol-tilalomra, illetve arra, hogy az alkohol helyett ebben a kultúrkörben is „szükségesnek bizonyult” más kábítószeres használatának engedélyezése, vagy legalábbis megtűrése. E legális, vagy megtűrt kábítószeres kulturális beágyazottságuk, az ebből adódó sztereotípiák, valamint az állami pénzügyi érdekek miatt egyelőre még keményen őrzik e „monopolhelyzetüket”. A jelek azonban arra utalnak (például „társadalmi mozgalmak” az Egyesült Államokban, Kanadában, Angliában, Izraelben stb. a marihuána legalizálása érdekében; a kannabisz gyógyászati célú alkalmazásával kapcsolatos biztató eredmények stb.), hogy az európai kultúrkörhöz tartozó államok kénytelenek lesznek ezt a problémát érzelmeiktől mentesen újragondolni.

³ Ezen megállapításunk esetében a jogilag tiltott szerek mellett kábítószernak tekintjük az orvosi rendelés hiányában (vagy nem rendeltetészerűen) fogyasztott nyugtatót, illetve altatót is. A nem rendeltetészerűen fogyasztott ilyen gyógyszerek kérdése amúgy pedig meglehetősen „veszélyes” terep – könnyen megeshet, hogy a felnőtt társadalom 15–20 százalékát kábítószer-fogyasztónak, és a legújabb jogi szabályozás

Ezt az arányt a kábítószer-fogyasztás gyakorisága szerint differenciálhatjuk. A diákok önmaguk minősítették saját kábítószer-fogyasztási szokásaikat. E szerint az önminősítés szerint a diákok drogokhoz való viszonya a következőképpen alakul:

Az összegző adatok azonban jelentős különbségeket takarnak. Amint az a következő táblázat adataiból azonnal megállapítható, a fiúk és a lányok közötti különbségek minden egyes „fogyasztói csoportban” lényegesek (statisztikailag is szignifikánsak). Mind a kipróbálók, mind a több-kevesebb rendszerességgel kábítószer fogyasztók csoportjaiban általában kétszer magasabb a fiúk gyakorisága, mint azt a lányok esetében regisztrálhattuk. (A rendszeres fogyasztók csoportjában az esetszám olyan alacsony (18 fő), hogy arra szakmailag korrekt megállapításokat nem fogalmazhatunk meg.)

szellemében eljárva az ilyen gyógyszert felíró, megszerzését lehetővé tevő orvost, gyógyszerészt dealernek kellene minősíteni.

A fiúk és lányok kábítószerhez való viszonya

	A diákok együtt	A fiúk	A lányok
Egyszeri kipróbáló	10,8% (85 fő)	13,7% (58 fő)	7,2% (26 fő)
Alkalmi fogyasztó	12,6% (99 fő)	16,6% (70 fő)	8,0% (29 fő)
Rendszeres fogyasztó	2,3% (18 fő)	3,8% (16 fő)	0,6% (2 fő)
Még nem próbálta	74,3% (586 fő)	65,9% (278 fő)	84,2% (306 fő)
N =	100% (788 fő ⁴)	100% (422 fő)	100% (363 fő)

A vizsgálat során regisztrált gyakoriságok mérlegelése során – hogy ezek az arányok alacsonyak, vagy magasak – érdemes emlékeztetni az olvasót arra, a válaszadó diákok harmadik osztályos középiskolai tanulók, vagyis 16-17 éves korúak.

Segíthet e probléma súlyosságának megítélésében az is, ha röviden áttekintjük azokat az adatokat, amelyek a fiatalok legális drogokhoz való viszonyát jellemzik. Nézzük először a lerészegedést⁵.

⁴ Hét diák nem válaszolt erre a kérdésre, közülük öt fiú volt.

⁵ A részegségekre vonatkozó adatok a jelen tanulmány tárgyául szolgáló vizsgálatból származnak.

Egy másik, a Fact Intézet által középfokú oktatási intézmények diákjai körében 1996-ban végzett országos reprezentatív vizsgálat teljes mintára vonatkozó adatai szerint a tanulók 55%-a nem szokott szeszestalt fogyasztani, ezzel szemben a válaszadó fiatalok 11,4%-a hetente, vagy ennél gyakrabban iszik alkoholt. Az alkoholfogyasztásra vonatkozó adatokat később is ebből a hivatkozott országos reprezentatív vizsgálatból vesszük át. (Tistván L., Füzesi Zs.: Dohányzási szokások a fiatalok körében. In: Population Based Anti-Smoking Campaign. Zárójelentés a program során végzett kutatások megállapításairól. Kézirat, Pécs, 1997. április)

	Fiúk	Lányok	Együtt
Még sosem volt részeg	21,0%	39,0%	29,3%
Életében csak egyszer volt részeg	9,7%	20,1%	14,5%
Több alkalommal is volt már részeg	69,3%	40,9%	56,2%

A másik legális drogfajta, a dohány használatának tanulók körében való elterjedtségét a következő táblázat adatai illusztrálják⁶.

⁶ Az előzőekben már hivatkoztunk a dohányzás fiatalok körében való elterjedtségét kutató vizsgálatra, mely a Népjóléti Minisztérium Világbanki Programirodája által finanszírozott másfél éves program (*Population Based Anti-Smoking Campaign*) keretében valósult meg. Az összesen hét, az egész országra kiterjedő szociológiai kutatásból álló vizsgálatsozortatot 1995–96-ban a Fact Intézet végezte el (Tistyán, Füzesi, im. 1997.).

A táblázat adatai egy 1500 fős, a tanuló-populációt reprezentáló országos minta adataira támaszkodnak. Az összehasonlíthatóság kedvéért külön „leválogattuk” az adatbázisból a 16–17 éves tanulók részhalmazát, és közöljük e részhalmazra vonatkozó adatokat is. (A hivatkozott vizsgálat megállapításait lásd: <http://www.sfact.com> – Internet-oldalakon.)

A táblázat értelmezéséhez: nem jelenítettük meg a magukat már leszokott dohányosnak tartó gyerekek adatait. Az összesen sorban megadjuk az egyes részhalmazok elemszámait, amely a gyakoriság-számítás alapjául szolgált.

A dohányzáshoz, mint legális drogfogyasztáshoz való viszonyt tükröző adatok a teljes minta esetében a nemek között statisztikailag szignifikáns különbségeket takarnak. A 16–17 éves diákokra vonatkozó ugyan ezen különbségek csak tendenciaszerűek, statisztikailag azonban nem szignifikánsak.

	Fiúk		Lányok	
	12–18 éves	16–17 éves	12–18 éves	16–17 éves
Egyszer kipróbálta	33,3%	30,1%	35,4%	35,5%
Alkalmi dohányos	7,8%	7,6%	7,4%	8,8%
Rendszeres dohányos	21,1%	32,5%	15,3%	23,1%
Még nem próbálta	27,9%	21,1%	34,2%	23,1%
Összesen ⁷ :	768 fő	289 fő	732 fő	273 fő

Azért, hogy a táblázatokban közölt adatokból kirajzolódó tendencia még világosabb legyen, közlünk egy összefoglaló, az összehasonlítást lehetővé tevő adatsort is.

A 16–17 éves tanulók (legális és tiltott) drogokhoz való viszonya

	Kábítószer	Szeszesital ⁸	Cigaretta ⁹
Még nem próbálta	74,3%	40,6%	22,1%
Egyszeri kipróbáló	10,8%	<i>nincs adat</i>	32,7%
Alkalmi fogyasztó	12,6%	19,8%	8,2%
Rendszeres fogyasztó	2,3%	12,6%	27,9%
N =	100% (788 fő)	(278 fő)	(562 fő)

⁷ A cigarettafogyasztás gyakoriságának megítélése során rendszeres dohányosnak tekintettük azt a válaszadót, aki naponta egy szál cigarettánál rendszeresen többet elszív. Alkalmi fogyasztónak tekintettük azt a válaszadót, aki ennél kevesebbet szív, függetlenül az önminősítéstől. A táblázat nem tartalmazza a „leszokott gyerekek” adatait. (Tistyán, Füzesi, im. 1997.)

⁸ A szeszesital fogyasztását illusztráló adatok kategorizálása során rendszeres fogyasztónak tekintettük azt a válaszadót, aki naponta, vagy hetente több alkalommal fogyaszt szeszesitalt. Alkalmi fogyasztónak tartottuk azt a válaszadót, aki hetente, vagy ennél ritkábban – de legalább havonta egyszer iszik alkoholt. E táblázat adatai nem tartalmazzák azoknak a válaszadóknak a gyakoriságát, akik ritkábban, mint havonta fogyasztanak szeszesitalt. (Tistyán, Füzesi, im. 1997.)

⁹ Lásd, mint a 8. számú lábjegyzetben.

A táblázatban csak a különböző vizsgálatokban érintett 16–17 éves válaszadók adatai szerepelnek. Módszertani megjegyzéseinket lásd a megfelelő lábjegyzetekben.

Az összefoglaló adatok arra utalnak, hogy a 16–17 éves tanulók körében a legális és tiltott drogok közötti határok „elmosódtak”, vagy „elmosódóban” vannak. E talán meglepő állításunk igazolásául felhívjuk a figyelmet a következő tényekre: amíg a tiltott kábítószeres rendszeres és alkalmi fogyasztóinak aránya együtt közel 15%, addig a kulturálisan elfogadott legális drogok rendszeres és alkalmi fogyasztóinak aránya a szeszesitalok esetében 32%-ot, a cigaretta esetében 36%-ot tesz ki. (Amennyiben az egyes drogok alkalmi fogyasztóinak arányait tekintjük, abban az esetben a tiltott drogok és a szeszesitalok alkalmi fogyasztóinak arányai között már nem tapasztalható lényeges különbség. Figyelemre méltó viszont, hogy az alkalmi drogfogyasztók aránya meghaladja az alkalmi dohányosok arányát!) Bár a rendszeres és alkalmi (legális és tiltott) drogok gyakoriságai közötti számszerű különbség látszólag nagy, a különbség minősítése során érdemes néhány ténytet figyelembe venni.

Az első ilyen tény, amelyre már korábban is utaltunk – 16–17 éves fiatalokról van szó. Ezekben az évjáratokban minden nulla százaléknál magasabb gyakoriság, amely (legális és illegális) drogok fogyasztásának elterjedtségére utal, elfogadhatatlanul magas érték.

A másik ilyen tény, hogy a tiltott drogok fogyasztásával e drog fogyasztója tudatosan átlép egy kulturális normák által definiált, büntetőjogilag is megerősített határt. E tény ismeretében a 15% már különösen magasnak mondható érték. E megállapítás meggyőző voltát kétségtelenül nagymértékben megkérdőjelezi az a tény, hogy a normák figyelmen kívül hagyásának a legális és tiltott drogokkal kapcsolatban az állam és a társadalom által „szentesített” gyakorlata létezik. Hisz’ például hatályos jogszabályok

tiltják szeszesital kiszolgáltatását fiatalok számára. Ezt a szabályt azonban ma sehol senki nem érvényesíti. Hasonló a helyzet a dohányzás esetében is.

Ilyen társadalmi gyakorlat mellett csupán elméleti jelentőségű a kérdés: vajon elvárható-e egy 16–17 éves fiatalról, hogy eldöntse, melyik az a jogszabály, amelyet valóban be kell tartania, és melyik az, amelyet maga a jogalkotó sem gondolt komolyan.

Messzire vezet annak a kérdésnek a feszegetése, hogy a társadalomnak, az államnak vannak-e valóban megalapozott, helytálló érvei a drogok közötti különbségtételre: ezek legálisak, amazok nem¹⁰. A kulturális tradíciókra, a „szokásra” való hivatkozás ugyanis nem érv. Nehezen védhető a megkülönböztetés akkor, ha tudjuk (és tudja mindenki), hogy a legális drogok fogyasztása súlyos egészségkárosodáshoz, idő előtti halálhoz vezet tömeges méretekben¹¹, miközben óriási állami bevételek származnak belőle – eközben a tiltott drogok egy részéről szakértők állítják, a szomatikus egészséget károsító hatásuk nem bizonyítható. Mint látható, a helyzet meglehetősen ellentmondásos.

¹⁰ Egy diákokkal készített, az Interneten publikált riportban olvasható a következő (tartalmi idézet): „A barátom a diszkóban alkoholtól rüg be, én kábítószert használok. A végeredmény ugyanaz, csak én olcsóbban jövök ki.” (<http://www.lajfsztajl.hu/previnet/index.html>)

Ugyancsak az Interneten olvastuk egy másik riportban (tartalmi idézet): „Apám pénteken este nekiáll inni, egész hétvégén részeg a piától. Miért különb ő, mint én, aki hetente egyszer-egyszer a diszkóban „gyorsítót” használok?”

¹¹ E sorok írásakor látott napvilágot például az angol kormány úgynevezett „Fehér Papír”-ja, amely már címében kijelenti: a dohányzás öl. (A kormánydokumentum eredeti címe: *Smoking Kills. A White Paper on Tobacco*.) Az anyag megtalálható az angol kormány hivatalos dokumentumait publikáló Internet-oldalakon:

<http://www.official-documents.co.uk/document/cm41/4177/4177.htm>

Eddigi megállapításainkból számunkra egyetlen következtetés adódik: a tiltott drogok terjedése elleni hatásos fellépés gyökeresen új megközelítést igényel – ez semmiképpen nem választható el a legális drogok által okozott problémák immár ugyancsak halaszthatatlan kezelésének kérdéseitől. E kitérő után tekintsük ismét a vizsgálat adatait.

A tiltott drogokhoz való viszonyt nem csupán a válaszadók neme alakítja, hanem az a tény is, hogy a diákok milyen típusú középfokú oktatási intézmények tanulói.

	Gimnázium	Szakközép-iskola	Szaktanulmányi-képző
Egyszeri kipróbáló	9,7% (22 fő)	6,8% (22 fő)	16,9% (40 fő)
Alkalmi fogyasztó	12,8% (29 fő)	8,7% (28 fő)	17,7% (42 fő)
Rendszeres fogyasztó	1,3% (3 fő)	1,5% (5 fő)	4,2% (10 fő)
Még nem próbálta	76,2% (172 fő)	83,0% (268 fő)	61,2% (145 fő)
N =	(226 fő)	(323 fő)	(237 fő)

A gimnáziumokba, illetve szakközépiskolákba járó diákok esetében a kábítószerrel kapcsolatba kerülő fiatalok gyakoriságai között a különbségek statisztikai szempontból nem lényegesek. A cezúra, a választóvonal e két oktatási intézménytípus és a szaktanulmányi-képző intézetek között húzódik.

A már több alkalommal hivatkozott világbanki vizsgálat eredményeinek ismeretében már akkor, a zárójelentésben felhívtuk a figyelmet arra, hogy súlyos gondok mutatkoznak a szaktanulmányi-képző intézetek körül – úgy is fogal-

mazhatunk, hogy ezek az intézmények, a bennük uralkodó, vagy legalábbis érvényesülésükben megtűrt normák kifejezetten veszélyeztetik az ott tanuló diákok egészségét.

Az egyes drogfajtákat fogyasztó diákok aránya a három középfokú oktatási intézménytípusban

		Gimnázium	Szakközépiskola	Szakközépiskola
Rendszerezsen	Cigaretta ¹²	17,8%	23,5%	33,2%
	Szeszesital	3,0%	3,5%	6,3%
	Tiltott drog	1,3%	1,5%	4,2%
Alkalmanként	Cigaretta	9,2%	8,4%	7,7%
	Szeszesital	12,1%	15,8%	25,2%
	Tiltott drog	12,8%	8,7%	17,7%
Csak kipróbálta	Cigaretta	31,5%	36,7%	30,6%
	Szeszesital	nincs adat	nincs adat	nincs adat
	Tiltott drog	9,7%	6,8%	16,9%
Nem is próbálta	Cigaretta	32,5%	22,6%	19,3%
	Szeszesital	51,8%	40,3%	35,5%
	Tiltott drog	76,2%	83,0%	61,2%
Még sosem volt részeg		34,8%	32,6%	19,6%
Életében csak egyszer volt részeg		13,2%	15,5%	14,2%
Több alkalommal volt már részeg		52,0%	51,9%	66,2%
Az elmúlt héten is részeg volt		18,9%	15,8%	28,8%

¹² A táblázat nem tartalmazza a magukat már leszokott dohányosnak valló tanulók gyakoriságait. Lásd a 8. számú lábjegyzetet.

Itt ismét egy táblázatban foglaltuk össze az állításunkat igazoló adatokat. Ebben az összefoglaló táblázatban a már hivatkozott vizsgálatok teljes mintáit figyelembe kellett vennünk, ugyanis a csak 16–17 évesek részhalmaza esetében néhány cellába olyan kevés válaszadó esett volna, hogy azokra érvényes, szakmailag helytálló megállapítás nem tehető.

Ez a tény (ti. a teljes minták adatainak „együtt kezelése”) azonban pozitív irányban befolyásolta a válaszható képet. A 16–17 éves válaszadók esetében a helyzet kedvezőtlenebb.

A tiltott drogok fogyasztásának elterjedtsége mellett fontos információ az is, hogy a tiltott drogokkal élők kötődnek-e már valamilyen szerhez, illetve melyek a legerjedtebb szerek.

Az adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a kábítószerrel kapcsolatba kerülő diákok (kipróbáló, alkalmi vagy rendszeres fogyasztók együtt) átlagosan kétfajta „anyagot” fogyasztottak, illetve próbáltak ki. Ez az „átlagszám” azonban differenciálható. A fogyasztás gyakorisága és a fogyasztott szerek „félesége” a következő összefüggést mutatja:

Csak kipróbálta	1,26 féle szer
Alkalmi fogyasztó	2,27 féle szer
Rendszeres fogyasztó	4,44 féle szer

A kábítószerrel kapcsolatba kerülő diákok csoportja – az alacsony elemszám miatt – mindössze egy dimenzió mentén bontható, a válaszadók neme szerint. E tekintetben egy tendencia fogalmazható meg, mégpedig az, hogy a lányok (átlagosan) szignifikánsan többféle tiltott kábítószerrel próbáltak ki, vagy fogyasztottak, mint a fiúk. (A jelenségre a rendelkezésre álló adatok alapján nem tudunk magyarázatot adni.)

Az egyes fogyasztói csoportok által „preferált” kábítószerfajták a következő képet mutatják. (A rendszeres fogyasztók csoportjánál regisztrált adatok azonban óvatosan kezelendők, mivel ebbe a csoportba mindössze 18 válaszadó tartozik. Az alacsony elemszám miatt jelentősen megnő a véletlen szerepe.)

	Csak kipróbálta	Alkalmi fogyasztó	Rendszeres fogyasztó	A szert használók együtt*
Nyugtató	27,4%	44,3%	41,2%	37,3%
Altató	25,0%	15,3%	25,0%	20,4%
Ópiát tartalmú gyógyszer	11,5%	16,4%	26,7%	15,4%
Ópium származék**	5,1%	17,8%	60,0%	17,0%
Kannabisz**	43,1%	87,8%	100,0%	72,3%
LSD**	4,9%	17,6%	81,3%	19,2%
Kokain**	0,0%	8,5%	35,7%	7,7%
Amfetamin**	39,1%	57,3%	87,5%	52,7%
Szipu**	9,7%	12,2%	46,2%	14,1%
N =	85 fő	99 fő	18 fő	202 fő

* „A szert használók együtt” kategória az adott szert kipróbálók, alkalmanként, illetve rendszeresen fogyasztókra vonatkozó gyakoriságát tünteti fel. Ne feledjük, egy fogyasztó többfajta szert is kipróbálhatott, illetve használhat. A táblázat adatai „függőlegesen” értelmezendők!

** A fogyasztói csoportok között mutatkozó különbségek „igen erősen (0,05) szignifikánsak”.

A kábítószerrel kapcsolatba került diákok (vagyis a három „fogyasztói csoport” együttesen) háromnegyede fogyasztott kannabiszt. A második leggyakrabban fogyasztott kábítószerfajta az amfetamin volt. A fogyasztott szerek között „harmadik helyen” egy gyógyszerfajta, a nyugtató szerepel. (Lásd a fenti táblázatban „a szert használók együtt” oszlopát.)

A leírt sorrend jellemző a kábítószereseket csak kipróbálók, illetve az alkalmi kábítószer-fogyasztók csoportjaira is. A rendszeres kábítószer-fogyasztó fiatalok esetében már változik a sorrend. (Mivel mindössze 18 főről van szó – így elemzésük nem lehetséges.)

A kábítószerrel kapcsolatba került fiúk és a lányok között a preferált drogfajtákat tekintve két tendenciaszerű különbség regisztrálható¹³. Az egyik ilyen megállapítás a kábítószerrel csupán kipróbáló fiatalok csoportjára vonatkozik. Ebben a csoportban a lányok elsősorban gyógyszereket használnak a „tapasztalat-szerzéshez”, míg a fiúk inkább az „igazi” kábítószeresekhez nyúlnak.

¹³ A többféle kábítószerrel is kipróbáló diákok adatait áttekintve úgy tűnik, bizonyos kábítószerfajták fogyasztása sajátos „együttjárást” mutat. A következő táblázat adatai adják alapját megállapításunknak. Az adatok azonban az egyes cellákban található alacsony elemszámok miatt „csak tájékoztató jellegűek”! (A táblázat adatai csak sorszázalékként [”vízszintesen”) értelmezhetőek!)

	Nyugtató	Altató	Ópium tart. gyógyszerek	Ópiátok	Kannabisz	LSD	Kokain	Ampheta- min	Szipu
Nyugtató	--	46,0%	36,0%	21,7%	61,5%	22,7%	7,3%	55,3%	15,6%
Altató	82,1%	--	37,5%	19,0%	48,0%	22,7%	5,0%	58,3%	9,1%
Ópium tart. gyógyszer	81,8%	50,0%	--	62,5%	70,6%	46,7%	23,1%	58,8%	20,0%
Ópiátok	45,5%	21,1%	50,0%	--	82,6%	60,0%	31,6%	77,3%	26,3%
Kannabisz	31,1%	12,2%	12,6%	19,6%	--	25,0%	11,7%	51,4%	17,3%
LSD	45,5%	23,8%	33,3%	57,1%	92,6%	--	42,9%	96,2%	40,0%
Kokain	33,3%	11,1%	33,3%	54,5%	100,0%	81,8%	--	90,9%	44,4%
Amfetamin	38,8%	21,2%	15,4%	26,2%	73,0%	36,2%	15,6%	--	18,5%
Szipu	46,7%	14,3%	23,1%	41,7%	89,5%	61,5%	33,3%	80,0%	--

Példa a táblázat adatainak értelmezéséhez: a drogként nyugtatót fogyasztó diákok majd kétharmada (61,5%-a) fogyaszt kannabisz-származékot. Ugyanezen csoport tagjainak több, mint fele (55,3%-a) amfetamin is szokott használni.

Másik megállapításunk az alkalmi kábítószer-fogyasztók csoportjára vonatkozik. Ennél a csoportnál a fiúk és a lányok között egyetlen kábítószerfajta esetében mutatkozik lényeges eltérés. Az alkalmi kábítószer-fogyasztó lányok ugyanis a fiúknál lényegesen alacsonyabb gyakorisággal fogyasztanak kannabiszt ¹⁴.

AZ ELSŐ KÍNÁLÁS...

Senki számára nem lehet meglepő az a tény, hogy a válaszadó diákok döntő többségét (függetlenül attól, hogy élt-e a lehetőséggel) baráti társaságban kínálták meg életében először kábítószerrel. (Az adatokat lásd a következő oldalon található táblázatban!)

A kínálás színterei¹⁵ egyébként „nem jellemző” tényezői a

¹⁴ E jelenség oka vélhetően a kannabisz fogyasztásának módjában keresendő. Ennek a kábítószerfajtának a legelterjedtebb fogyasztási módja ugyanis az elszívás. Lehetséges, hogy a dohányzással szemben „védelemből” lányok ezt a „fogyasztási” módot nem kedvelik? A rendelkezésre álló adatok alapján nem találunk magyarázatot erre a jelenségre.

¹⁵ Bár az első kábítószeres élmény megszerzésének színterei nem jellemző tényezői a kábítószerhez való viszony alakulásának – a társas élményszerzés azonban fontos eleme a kábítószerhez való viszonyt alakító tanulás folyamatának.

Az „elvárt élmény” effektusa, melyet az úgynevezett „Singer – Schachter” féle kísérlet során igazoltak, a következőképpen írható le: „A fiatal majdnem mindig szerhasználó társai kínálják, akik már tudják, „mit kell érezni”. A kezdő drogos érzi a testi változásokat, és látja társai reakcióját, melyet hamar „eltanul”. Az egyedül, vagy nem baráti társaságban, szorongva kipróbált drogfogyasztás esetében gyakori a „bad trip”, a rossz utazás, amikor a valóság érzékelésének megváltozásához ijesztő, horrorszerű élmények kapcsolódhatnak.”

Az idézet – melynek az alapjául szolgáló cikket dr. Kovács Éva orvosszakértő írta „A drogos karrier” címmel, forrása: <http://www.lajfisztajl.hu/egeszseg/drogoskarrier/index.shtml> – rámutat arra, hogy esetünkben a kortárs csoport hatása nem csupán az esetleges „rábírásban”, de a szer „rendeltetésszerű” használatának elsajátításában, illetve használatában is fontos.

kábítószerhez való viszony alakulásának – legalábbis abban az értelemben, hogy a diákok különféle csoportjai és e helyszínek semmiféle tendenciaként értelmezhető összefüggést nem mutatnak.

A „helyszín, ahol a válaszadót életében először kábítószerrel kínálták”...

Eddig még sehol nem kínálták	452 ¹⁶ fő	58,6%	A fogyasztókat tekintve 100%-nak
Az iskolában	9 fő	1,2%	2,8%
Baráti társaságban	198 fő	25,6%	61,9%
Szórakozóhelyen	98 fő	12,7%	30,6%
Egyéb válasz	15 fő	1,9%	4,7%

Rövid kitérő erejéig ismét érdemes párhuzamot vonni a dohányzás, mint legális drogfogyasztás, és az illegális drogfogyasztás között. A következő táblázatban - a már többször hivatkozott országos vizsgálat eredményeire támasz-

Hasonló jelenséget igazolnak az adatok a 18 éven aluli fiatalok dohányzási szokásait vizsgálva is.

A Population Based Anti-Smoking Campaign program keretében végzett, már több alkalommal hivatkozott vizsgálat adatai szerint például az önmagukat rendszeres dohányzónak tartó fiatalok 79,6%-a általában „csoportosan”, más, ugyancsak dohányzó fiatal jelenlétében cigarettázik. Vagyis ebben az életszakaszban a dohányzás nem csupán legális drogfogyasztást, de legalább ilyen mértékben társas elfoglaltságot is jelent.

A jelenség ismerete fontos a (legális és illegális) drogok használatának terjedése elleni tevékenység során. Amennyiben ugyanis sikerül ezeket az eszközöket „kivonni” az elfogadott társas aktivitások köréből – például a kortárs-csoportok belső normáinak módosítása révén – abban az esetben minden más módszernél eredményesebb lehet a fellépés. Számos ilyen – a kortárscsoportok belső normáit megváltoztató – sikeres beavatkozás ismert a szociálpszichológiai szakirodalomban.

¹⁶ A kérdésre 23-an nem válaszoltak. Ez esetben a számított gyakoriság a teljes mintára vonatkozik.

kodva¹⁷ – azt illusztráljuk, a cigarettát kipróbáló, illetve a cigarettázó tanulók hogyan jutottak első cigarettájukhoz.

Az első cigarettát ...

Szüleitől kapta	5,6%	(32 fő)
Testvérétől kapta	3,5%	(20 fő)
Barátaitól kapta	58,5%	(331 fő)
Úgy vásárolta	8,3%	(47 fő)
Úgy „csente”	14,6%	(83 fő)
Egyéb módon	9,5%	(54 fő)
Összesen:	100,0%	(567 fő)

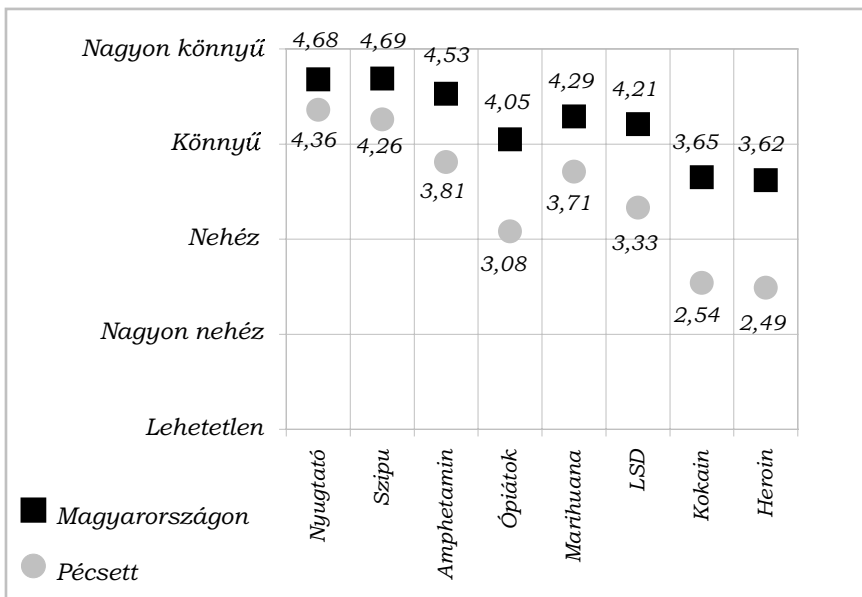
Mint látható, az első cigarettát a dohányzó (vagy a dohányzást kipróbáló) diákok több mint fele baráti társágban kapta. Ez az adat nagyon közel esik a kábítószer esetében regisztrált gyakorisághoz. (Az első „kábitószer-kínálásra” a kábítószer legalább kipróbáló, vagy fogyasztó tanulók 61,9%-a esetében baráti társaságban került sor.) A két regisztrált adat közötti hasonlóság nem lehet a véletlen műve.

A diákok szerint ma amúgy is könnyű – nagyon könnyű kábítószerhez jutni.

Amint azt a következő ábra illusztrálja, a tanulók szerint a kábító anyagok többségéhez hozzájutni nem okoz különösebb nehézséget. (Az általunk megjelölt kábítószer-félék egyikét sem lehetetlen, legfeljebb nehéz megszerezni.) Érdekes – de valójában nem fontos – különbség csupán az, hogy a diákok az országban könnyebben beszerezhetőnek vélnek minden egyes kábítószerfélét, mint Pécsen. (A tendencia azonban a különböző kábítószerfélék esetében megegyező.)

¹⁷ Tistyán, Füzesi, im. 1997.

***Mennyire könnyű ma Pécsen, illetve Magyarországon hozzájutni a következő drogokhoz...
(A teljes minta válaszai alapján.)¹⁸***

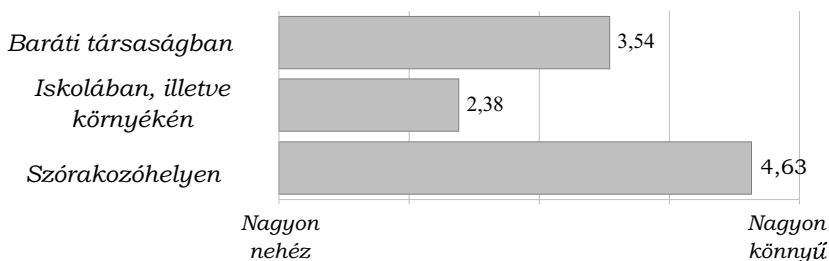
A tanulók egyes csoportjainak véleménye a drogok „megszerezhetőségét” illetően gyakorlatilag lényegtelen eltéréseket mutat csupán. (Csak az érdekesség kedvéért említjük meg, hogy például a lányok minden kábítószer-fajtát valamivel nehezebben megszerezhetőnek tartanak, mint a fiúk. Befolyásolja a „beszerzés” nehézségeinek megítélését az a tény is, hogy a válaszadóknak milyen a viszonya a kábítószerhez (absztinensek, kipróbálók stb.). Az egyes csoportok közötti

¹⁸ A vizsgálat során alkalmazott kérdésben a válaszadónak ötfokú skálán kellett értékelnie a „hozzáférés nehézségét”. A skálát az iskolában szokásos osztályozás analógiájaként kellett értelmezni, azaz az 1-es a „nagyon nehéz”, az 5-ös a „nagyon könnyű” jelentésnek felel meg. Az ábrán a válaszadók által adott „osztályzatok” átlagait jelenítettük meg.

különbségek azonban ismét csak elméleti jelentőséggel bírnak.

A kábítószerekhez való hozzáférés konkrét színtereit tekintve, a válaszadó diákok szerint Pécsen a szórakozóhelyeken a legkönnyebb kábítószerrel szerezni. (A mondat az adatok alapján úgy lenne helyes: a szórakozóhelyeken nagyon könnyű kábítószerhez jutni. Lásd a következő ábrát.¹⁹)

Mennyire nehéz a városban kábítószerhez jutni a következő helyeken...

A vizsgálatban részt vett diákok e kérdés megítélése tekintében sem differenciálhatóak.

A válaszadó tanulók egyes csoportjai között mutatkozó néhány tendenciaszerű (de statisztikailag nem szignifikáns) különbség azonban csak az érdekesség kedvéért kiemelhető. A válaszadó lányok a fiúknál könnyebbnek ítélik a kábítószerhez jutás lehetőségét a szórakozóhelyeken. A kábítószerrel még nem próbáló, illetve éppen csak próbáló válaszadók csoportjai valamivel könnyebbnek tartják a kábítósze-

¹⁹ A vizsgálat során alkalmazott kérdésben a válaszadónak ötfokú skálán kellett értékelnie a "hozzáférés nehézségét". A skálát az iskolában szokásos osztályozás analógiájaként kellett értelmezni, azaz az 1-es a „nagyon nehéz”, az 5-ös a „nagyon könnyű” jelentésnek felel meg. Az ábrán a válaszadók által adott „osztályzatok” átlagait jelentettük meg.

rekhez való hozzájutást a kérdésben felsorolt helyeken, mint az alkalmi, illetve rendszeres kábítószer-fogyasztó válaszadóink. (Ez utóbbi tendencia arra utal, hogy a kábítószerkérdés megítélésében jelentős szerepe van a sztereotípiáknak, melyeket a konkrét tapasztalatok módosítanak. A valóság és e sztereotípiák tartalma – mint azt az adatok igazolják – azonban meglehetősen közel esik egymáshoz.)

MIÉRT?

A legális és illegális drogok esetében egyformán fontos kérdés: mi az oka annak, hogy a fiatalok e drogokhoz nyúlnak. Ebben a vizsgálatban a válaszadók „azt mondták el”, hogy véleményük szerint más fiatalok miért fordulnak e szerekhez.

A válaszadók szerint tehát *más fiatalok a következő okok miatt „kábitószereznek”*:

	Fiúk	Lányok	Együtt*
Szórakozás, jó hangulat kedvéért	I. (2,85)	I. (2,92)	I. (2,88)
Mert gondjaik, problémáik vannak, amit nem tudnak megoldani	III. (3,66)	II. (3,19)	II. (3,44)
Új élmények megszerzése miatt	II. (3,35)	III. (3,64)	III. (3,48)
Másokhoz akarnak hasonlítani, mások is ezt csinálják	IV. (3,83)	IV. (3,87)	IV. (3,85)
„Lázadás”, mások akarnak lenni, mint a többség	V. (4,19)	V. (4,25)	V. (4,22)
Mert jó dolgukban nem tudják, hogy mit csináljanak	VI. (4,90)	VI. (5,10)	VI. (4,90)
Mert nem vigyáznak magukra, önpusztító életet élnek	VII. (4,96)	VII. (5,15)	VII. (5,10)

* A teljes minta adatait együtt kezelve kialakult sorrend.

A kábítószer-fogyasztás legfontosabb oka a válaszadók szerint „a jó hangulat” elérése, majd ezt követi a problémák előli menekülés, illetve a „kíváncsiság”, az élményszerzés szándéka.

A különböző válaszadói csoportok között a kábítószer-fogyasztás okainak megítélésében nem mutatkozik statisztikailag szignifikáns eltérés.

A már említett dohányzás-vizsgálatok²⁰, ha nem is a jelenlegi kutatás során alkalmazott megfogalmazásban, de „rákérdeztek”, miért próbálják ki a cigarettát a fiatalok? A kutatások megállapításai a dohányzással kapcsolatban a következő képet mutatták:

„Tudni akartam, milyen a dohányzás”	72,1%
„Egy kicsit fel akartam vágni a többiek előtt”	7,2%
„Azért, mert a többiek is cigarettáztak”	9,3%
„Rábeszéltek, hogy szívjam el” (az első cigarettát)	10,3%
Egyéb ok miatt	1,1%

Mint látható, a kábítószeres kipróbálása (fogyasztása) és a cigaretta kipróbálása (illetve a dohányzás) között mutatkozik egy lényeges különbség – a cigaretta esetében nem is vethető fel, hogy a jó hangulat kialakulásához szükség lenne rá. Ugyanígy „drog-specifikus” a problémák előli menekülés, mint ok megnevezése is. A többi – eltérő súllyal ugyan, de hasonló: a fiatalokra jellemző kíváncsiság, illetve az „önmeghatározásra” irányuló késztetés. (Vagy így – vagy úgy, de az olyan válaszok, hogy a „többiek is ezt csinálják”, vagy „más akarok lenni, mint a többiek” stb. mind ebbe a kategóriába sorolhatóak.)

²⁰ Tistyán, Füzesi, im. 1997.

„DROG – KOMMUNIKÁCIÓ”

A drogokra vonatkozó – mellettük és ellenük érvelő – kommunikációs folyamat sajátosságainak ismerete fontos előfeltétele a drogok fogyasztását visszaszorító erőfeszítések hatékonyságának²¹.

Mire, milyen mélységű ismeretekre támaszkodhat ez a kommunikáció?

A vizsgálatba bevont diákok valamivel több, mint fele (51,2%) úgy véli, hogy pontos ismeretei vannak a kábítószerokról, azok fajtáiról, hatásairól, illetve a fogyasztás következményeiről. Mindössze a válaszadók 3,1%-a válaszolta kérdésünkre azt, hogy nincsenek ismeretei ezekről. A tanulók fennmaradó hányada pedig úgy ítélte meg önmagát, mint akinek vannak ugyan ismeretei, de azok hiányosak.

Az talán természetes, hogy a tiltott drogokkal már kapcsolatba került tanulók – vagyis a kipróbálók, az alkalmi, illetve rendszeres fogyasztók – körében szignifikánsan magasabb azok aránya, akik úgy minősítették magukat, hogy a kábítószerokról pontos ismeretekkel rendelkeznek.

A kábítószerrel már kapcsolatba került tanulók – saját ismereteik mélységének megítélését tekintve – két csoportra bonthatóak. Az alkalmi és rendszeres fogyasztók körében gyakorlatilag alig akad olyan válaszadó, aki nem azt állította

²¹ A drogokra vonatkozó kommunikáció vizsgálata során sajnos nem érdemes túl sok szót vesztegetni a legális drogokra, hisz' ezek esetében a kommunikációs tevékenység irányultsága meglehetősen egyértelmű – vagyis a reklámokon keresztül fogyasztásra ösztönző. A legális drogok fogyasztását ösztönző „marketing-tevékenységgel” gyakorlatilag semmiféle „ellenmarketing” nem állítható szembe. (Az egyébként rendkívül tiszteletre méltó, szinte kizárólag civil szervezetek által végzett dohányzás-, illetve alkoholfogyasztás-ellenes akcióknak e tevékenységek pénztelensége, erőtlensége, szakszerűtlensége, kampányszerűsége stb. miatt szinte alig van hatása. A hatékony kísérletek pedig a támogatásukra vonatkozó állami akarat hiányában szinte kivétel nélkül elvetéltek.)

volna magáról, hogy pontos ismeretekkel rendelkezik a kábítószerekről, azok hatásáról, és a fogyasztás következményeiről. A kábítószerrel csupán kipróbálók csoportja az „absztinensek” és az előbb jellemzett csoport között helyezkedik el. Az „absztinensek”, vagyis a kábítószerrel még nem próbálók 40%-a állította magáról, hogy „mindent tud” a szerekről, hatásukról, fogyasztásuk következményeiről. E válaszadói csoport 55%-a pedig úgy minősítette magát, mint akinek hiányosak az ismeretei ebben a kérdésben, míg 5%-uk állította csupán azt, hogy nem rendelkezik a kábítószerekre vonatkozó ismeretekkel.

A fiúk – saját állításuk szerint – kábítószer-ügyekben tájékozottabbak, mint a lányok.

A kábítószerekkel kapcsolatos ismereteket nagymértékben befolyásolja az a tény, hogy a válaszadó diákok milyen típusú középfokú oktatási intézményben tanulnak. A gimnáziumba járók között ugyanis lényegesen (szignifikánsan) magasabb azoknak az aránya, akik úgy vélik, hogy pontos ismereteik vannak a kábítószerekről, mint azt a szakközépiskolában, illetve szakmunkásképző intézetben tanulók esetében regisztrálhattuk. (Lásd a következő adatsort.)

	Gimnáziumi tanuló	Szakközép- iskola diákja	Szakmunkás- képző diákja
Pontos ismeretekkel rendelkezik	58,1%	50,3%	46,2%
Hiányos, vagy sem- miféle ismerettel nem rendelkezik	41,9%	49,7%	53,8%

A teljes mintát tekintve úgy tűnik, a kábítószerekkel kapcsolatos ismeretek legfontosabb forrása a tömegkommunikáció, ezt követik a barátok, míg harmadik helyen a filmek állnak. A teljes mintára vonatkozó átlagok azonban fontos különbségeket fednek el. (Lásd a következő táblázat adatait.²²⁾

A táblázat adatait áttekintve több megállapítás is megfogalmazható. Első megállapításunk annyiban összegezhető, hogy azokra a szocializációs intézményekre (elsődleges: a család; másodlagos: az iskola), melyek funkciója az ismeretközvetítés lenne, a vizsgált gyerekek kevésbé támaszkodnak (támaszkodhatnak) a drog-kérdésben.

Az informálásban a „szakértő” funkciót betöltő társadalmi intézmények (esetünkben az orvosok, valamint az egészségügyi személyzet, illetve a rendőrség) ugyancsak „szerény” szerepet játszanak a fiatalok tájékoztatásában. Külön is figyelemre méltónak tartjuk a rendőrség minden dimenzió mentén regisztrálható „utolsó” helyezését²³.

Meglehetősen sajnálatos tény, hogy a tanulók ismeretszerzése (esetleg – szocializációja) drogkérdésekben (és e megállapítás vonatkozik a legális drogokra is) spontánnak tekinthető. Ezt a megállapítást támasztja alá az adatsor a következő oldalon.

²² A vizsgálat során zárt kérdést alkalmaztunk, vagyis a kérdőívben mi foglalmaztuk meg a táblázatban nevesített „információforrásokat”, amelyeket a válaszadóknak rangsorolni kellett aszerint, mennyire fontos információforrásként értékelte az adott „társadalmi intézményt”.

²³ Ezekhez az adatokhoz azonban mindenképpen hozzá kell tennünk, hogy pécsi középiskolákban a vizsgálat időpontjáig, a bűnmegelőzésben tevékenykedő rendőrök még nem dolgoztak. A D.A.D.A. program az általános iskolások körében zajlott, s olyan „végzős” diákjai még nem voltak e programnak akik már középiskolában tanultak volna.

A bűnmegelőzésben, s ezen belül a drogprevencióban tevékenykedő rendőrök száma egyébként országosan is rendkívül kevés, kb. 100-150 fő. (ORFK-tól kapott adatok.)

A drogokkal, hatásukkal, a fogyasztás következményeivel kapcsolatos ismeretek forrása főleg a kortárs csoport (barátok, osztálytársak), és a tömegkommunikációs eszközök (ideértve ebben az esetben a filmeket is).

Információforrások „drog-kérdésekben”...

	Tömegkom- munikációs eszközök	Filmek	Barátok	Osztálytársak	Tanárok	Szülők	Orvosok, egészségügyi dolgozók	Rendőrök
Minta átlaga	I.	III.	II.	IV.	VI.	VII.	V.	VIII.
Fiúk	II.	IV.	I.	III.	VI.	VII.	V.	VIII.
Lányok	I.	III.	II.	IV.	VI.	VII.	V.	VIII.
Gimnázium	I.	IV.	II.	III.	VI.	V.	VII.	VIII.
Szakközépiskola	I.	III.	II.	IV.	VI.	VII.	V.	VIII.
Szaktanárképző	II.	IV.	I.	III.	VII.	VI.	V.	VIII.
Még nem próbálta ki a drogot	I.	II.	III.	IV.	VI.	VII.	V.	VIII.
Csak kipróbálta	IV.	III.	I.	II.	VII.	VI.	V.	VIII.
Alkalmi drogfogyasztó	III.	IV.	I.	II.	VI.	VII.	V.	VIII.
Rendszeres drogfogyasztó	IV.	III.	I.	II.	VII.	VI.	V.	VIII.

A spontán ismeretszerzésnek egy lehetséges következményét jól mutatják a táblázatban szürke háttéren közölt, rangsorra utaló számok. Vagyis, a droggal kapcsolatba került fiatalok legfontosabb tájékozódási forrásai: a kortárs csoport, illetve a tömegkommunikáció.

Bár alig hihető, hogy a büntetéstől való félelem lényeges szerepet játszana, a vizsgált diákoktól megkérdeztük, ismerik-e a kábítószer-fogyasztás büntetőjogi következményeit²⁴.

A vizsgálat idején a diákok 18,2%-a állította, nem tudja, milyen büntetést kap az, aki kábítószerrel tart magánál, 63,0%-uk úgy fogalmazott, hogy „nincsenek pontos ismeretei”. Mindössze a válaszadók 18,8%-a mondta, hogy „pontosan ismeri a büntetést”.

Ezeket az adatokat a különböző háttérváltozók lényegesen nem befolyásolják. Az állítás alól egyetlen kivétel fogalmazható meg. Az önmagukat rendszeres kábítószer-fogyasztónak minősítő fiatalok (18 fő!) gyakorlatilag 90%-a pontosan ismerte a büntetést. A kábítószerrel csak kipróbáló, illetve alkalmanként fogyasztó fiatalok „önmegítélése” e kérdés tekintetében legfeljebb tendenciaszerű (de statisztikailag nem szignifikáns) eltérést mutat az „absztinens” csoportra jellemző tanulók „önértékelésétől”.

²⁴ Vitathatatlan, hogy az illegális droggal kapcsolatos jogi szabályozás felfogható úgy is, mint szimbolikus kommunikáció. Az illegális drogok fogyasztásának büntetőjog által történő szankcionálása azt a tényt „kommunikálja”, hogy a társadalom „rosszalja” az ilyen típusú magatartást. A jog, mint kommunikációs eszköz azonban a drogfogyasztók fiatalabb korosztályaival szemben – éppen szimbolikus, áttételes volta miatt nem lehet hatékony.

Az adatfelvétel a sok vitát kiváltott Btk.-módosítás előtt történt. A Btk.-módosítás kapcsán kirobbant politikai viták sajtóvisszhangja következtében ma nyilván másfajta adatokat kapnánk egy erre vonatkozó adatfelvétel során.

HITELESSÉG

Az információ-források hatékonyságát, legyen szó bármilyen kérdésről, nagymértékben befolyásolja a nekik tulajdonított hitelesség. Miként értékelték a diákok a már említett „hírforrásokat” hitelesség szempontjából²⁵?

Tekintsük először a teljes mintára vonatkozó adatokat. Az általunk felsorolt „kommunikátorok” közül a válaszadó diákok leginkább a leszokott, kigyógyult drogfogyasztók véleményére hallgatnának. (Az ötfokú skálán, ahol a „legnagyobb hitelességet” az 5-ös érték jelentette, a leszokott drogosok 4,00-es értékkel állnak az első helyen.) Második helyen a szülők szerepelnek, de - mint azt az előzőekben bemutatottuk – ezeknek az „elvárásoknak” nem tudnak, vagy nem akarnak megfelelni²⁶. Nézzük tehát a kérdőívben felsorolt „információ-források” hitelességi rangsorát a teljes mintára:

volt drogos ²⁷	4,00
szülők	3,97
orvos, védőnő	3,60
kortárs csoport tagjai	3,40
rendőrök	2,75
saját tapasztalatok a mérvadóak	2,75
tanárok	2,41

²⁵ A kérdés úgy hangzott: „Kinek a véleményére hallgatnál leginkább...”

²⁶ Ezek az adatok is a társadalmi intézmények mély válságára utalnak. Nem írható a véletlen rovására, hogy abban az életkorban, amely a vizsgált tanulókat is jellemzi, a legfontosabb kérdésekre – és ilyenek a legális és illegális drogokhoz való viszony, a szexualitás kérdései stb. – a család, valamint a másodlagos szocializációs intézmények képtelenek megfelelő, a fiatalok számára is elfogadható, hiteles válaszokat adni. Az adatok ismeretében az erre hivatottaknak nagyon fontos lenne elgondolkodnia a rendőrség „drog-ellenes küzdelemben” betöltött szerepéről, hitelességéről, illetve a jelenlegi helyzet fenntarthatóságáról, ennek következményeiről.

²⁷ Érdemes elgondolkodni a válaszadók logikáján, amely alapvetően racionális – a tapasztalat biztosítja a hitelességet.

A „hitelesség” kérdését három dimenzió mentén tekintettük át.

A droggal kapcsolatos kommunikáció során – mint az a teljes mintára vonatkozó adatokból jól látható – három hiteles kommunikátor-csoport írható le. (Az egyes csoportok hitelességének mértéke között lényeges eltérés van. Erre utalnak a zárójelben közölt számok.)

	A volt drogosok	A szülő	Az orvos, a védőnő	A kortársak	A rendőrök	Saját tapasztalatok	A tanárok
Minta átlaga	I. (4,00)	II. (3,97)	III. (3,60)	IV. (3,40)	V. (2,75)	V. (2,75)	VI. (2,41)
Fiúk	II. (3,82)	I. (3,90)	III. (3,53)	IV. (3,28)	VI. (2,64)	V. (2,93)	VII. (2,34)
Lányok	I. (4,21)	II. (4,08)	III. (3,69)	IV. (3,55)	V. (2,90)	VI. (2,53)	VII. (2,49)
Gimnázium	I. (4,20)	II. (4,02)	III. (3,66)	IV. (3,50)	V. (2,58)	VI. (2,47)	VII. (2,46)
Szakközép- iskola	I. (4,06)	II. (3,97)	III. (3,58)	IV. (3,40)	V. (2,73)	VI. (2,64)	VII. (2,33)
Szakmun- kasképző	II. (3,73)	I. (3,95)	III. (3,57)	IV. (3,31)	VI. (2,96)	V. (3,16)	VII. (2,48)
Még nem próbálta ki a drogokat	II. (3,95)	I. (4,15)	III. (3,75)	IV. (3,35)	V. (2,98)	VII. (2,51)	VI. (2,58)
Csak kipróbálta	I. (4,01)	III. (3,61)	V. (3,32)	II. (3,62)	VI. (2,38)	IV. (3,41)	VII. (2,06)
Alkalmi drog- fogyasztó	I. (4,28)	III. (3,47)	V. (3,12)	II. (3,52)	VI. (2,07)	IV. (3,30)	VII. (1,91)
Rendszeres drog- fogyasztó	I. (4,35)	IV. (2,94)	V. (2,83)	III. (3,33)	VI. (1,50)	II. (4,28)	VII. (1,44)

Az első csoportba a volt drogosok, illetve a szülők tartoznak. Ennél már alacsonyabb hitelességgel jöhetnek szóba tájékozódási forrásként a „szakértők”, vagyis az orvosok, az egészségügyben dolgozó más személyek, illetve a kortárscsoport tagjai.

Végül inkább hiteltelenek, mint „hitelesek” kábítószer-kérdésekben: a rendőrök, és a tanárok²⁸ – és ugyanilyen „súlytalannak” tekinthetjük a saját tapasztalatokat is. A válaszadó diákok egyes csoportjai között a kábítószerügyekben hitelesnek elfogadott kommunikátorok megítélésében lényegesnek mondható különbség csupán egy dimenzió mentén mutatkozik – ez pedig a kábítószerhez való viszony.

Úgy tűnik, hogy a kábítószerhez való kötődés erősödésével lényegesen megnő a „szubkultúra” kommunikátorainak²⁹, illetve a saját tapasztalatoknak a szerepe, és ezzel párhuzamosan lényegesen leértékelődik a többi kommunikátor hitelessége. (A „hitelességi sorrendre” utaló számok mellett az előző oldalon található táblázatban lásd zárójelben a „hitelesség – hiteltelenség” értékét is.)

²⁸ A tanárok, az iskola ilyenén módon jellemezhető „hiteltelensége” különösen sajnálatos tény, mert az oktatási intézmények a társadalmi lét azon szinterei, ahol a fiatalok szervezett keretek között elérhetőek, ahol a kortárs-csoportok ebben az életkorban szükségképpen erős hatásait ellensúlyozni lehetne.

²⁹ A drogkérdésben tapasztalható, a reflexeken és sztereotípiákon, nem pedig a racionális megfontolásokon alapuló társadalmi, politikai, rendőrségi reakciók ezt a tendenciát tovább erősíthetik, ami azzal a következménnyel járhat, hogy a drogfogyasztók különféle csoportjai egyre kevésbé érhetőek el kommunikációs eszközökkel. A nem adekvát kommunikáció, a hibás problémakezelés pedig „önbeteljesítő jóslatba csavarodik”. Ha nem lehet velük szép szóval megértetni, akkor majd megértik a büntetés erejéből.

E megállapításunkat arra a szociálpszichológiai közhelyre alapozzuk, amely szerint a külső nyomás képes csoportokat létrehozni. A csoportra irányuló külső nyomás fokozása csupán a csoport identitástudatának növekedését, a csoport zártabbá válását, egyfajta „sündisznó-állás” felvételét eredményezi – nem pedig a csoport kifelé történő nyitását.

A „drog – kommunikáció” kérdésének taglalása során még két további tényrt tartunk kiemelésre fontosnak.

Az egyik ilyen tény – a volt drogosok, mint kommunikátorok hitelességének következetes magasra értékelése. E tény mindenképpen megfontolásra érdemes – melynek következtében újra kell gondolni a jelenlegi, drog-ellenes kommunikációs gyakorlatot.

Ezt az „újrágondolást” sürgeti a másik hangsúlyozandó tény is – ez pedig a pedagógusok, és jelenleg a drogellenes tevékenységben, így a megelőzésben is viszonylag aktív rendőrség hiteltelensége. (A pedagógusok konzekvensen utolsó helye a hitelességi rangsorban amúgy is mély válságra utal – melynek nem csupán a drogellenes tevékenységben, de általában is, a másodlagos szocializációs folyamat hatékonyságát tekintve, súlyos következményei vannak, illetve lesznek³⁰.)

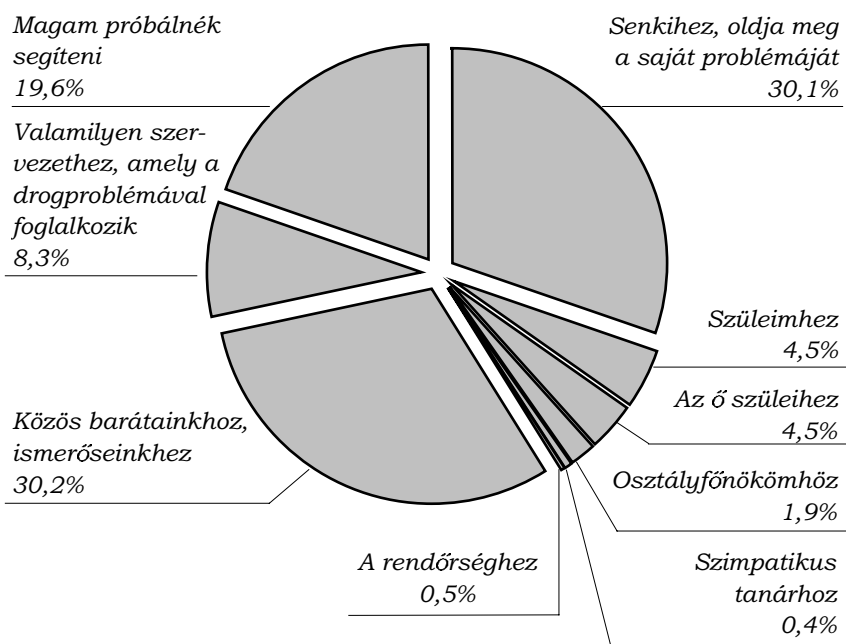
KRITIKUS HELYZETBEN...

„Ha tudomásodra jutna, hogy valamelyik osztálytársad, barátod kábítószerrel foglalkozott, kihez fordulnál segítségért?” A zárt kérdésre adott egyes válaszgyakorlatokat a következő ábrán illusztráljuk.

A következő ábra adatai részint igazolják a drogprobléma kommunikációs sajátosságai kapcsán elmondottakat, részint túlmutatnak azon.

³⁰ A diákok egyes csoportjai között mutatkozó, itt most külön nem érintett különbségeknek „technikai” jelentősége van. Ezeket az ismereteket a jelenleginél lényegesen differenciáltabb kommunikációs stratégia kidolgozása során lehet felhasználni. (Például másként kell kommunikálni a lányokkal, mint a fiúkkal, másként a gimnáziumba járókkal, és másként a szakmunkásképző intézetek diákjaival stb. Egy biztos – és ez ugyancsak közhelynek számító ismeret – „aki mindenkinek ugyanazt mondja, senkinek nem mond semmit”).

Az első, általunk fontosnak, kiemelendőnek tartott tény – a szülők, a pedagógusok, illetve a rendőrség, mint segítő ágens rendkívül alacsony választási gyakorisága. Alacsony a drogproblémákkal foglalkozó „segítő szervezetek” választása is (8,5%)³¹. A drogfogyasztás kérdését – amennyiben ezt a válaszadók megoldandó problémaként értékelnék – elsősorban „saját erőből”, a kortárscsoport keretein belül kezelnék.

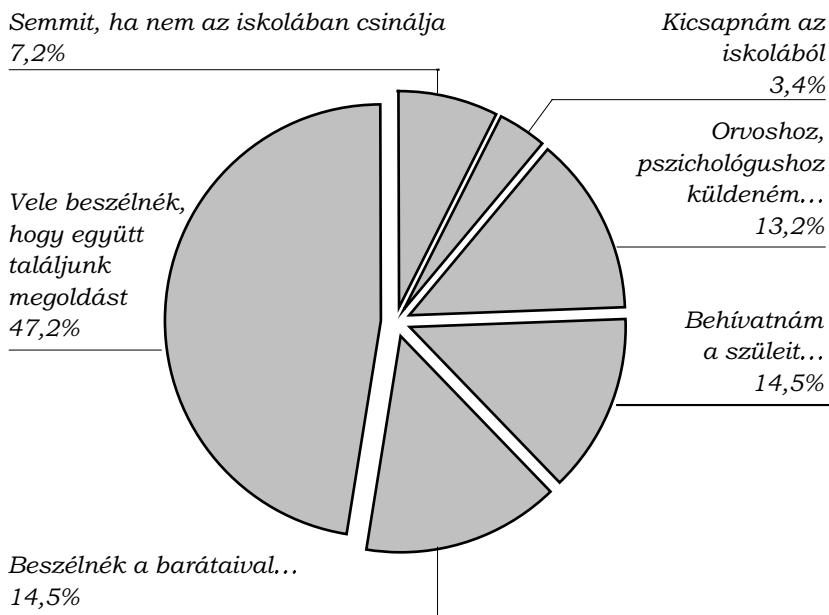

A másik, az ábráról leolvasható tény túlmutathat a drogproblémán. A válaszadók közel egyharmada ugyanis a kér-

³¹ Azt azonban figyelembe kell vennünk, hogy a kérdés nem a függővé válásra, hanem csupán a „fogyasztásra” vonatkozik. Nem tudjuk – és ebből a kérdésből nem is következtethető – miként alakulnának a válaszgyakoriságok, ha a kérdés a függővé válásra vonatkozna.

dés kapcsán úgy vélekedett, hogy a „drogfogyasztó oldja meg maga” ezt a problémát³².

E kérdés „fejlesztett változatát” jelenti a következő kérdés, mely így hangzott: *„Ha te lennél egy intézmény vezetője, mit tennél azzal a gyerekekkel, akiről kiderülne, hogy kábítószerrel foglalkoztak?”*. A válaszok megoszlását az alábbi ábrán szemlélhetjük.

Míg az előző kérdés („mit tennél, ha tudomásodra jutna...”) a „saját kezdeményezés” lehetőségére vonatkozott, a „mit ten-

³² Messze meghaladja e tanulmány kereteit a hivatkozott válaszalternatíva, illetve ezt az alternatívát választó diákok relatíve magas gyakoriságának értelmezése. Annnyit azonban utalásszerűen megkockáztatunk, hogy ez a tény a társadalmi szolidaritás állapotáról is képet ad számunkra. Lásd még ehhez a következő ábra, illetve táblázat adatait is.

nél, ha te lennél egy intézmény vezetője...” megfogalmazás magában hordozza a beavatkozás „kényszerét”. Ennek megfelelően alakulnak az egyes válaszalternatívák választási gyakoriságai is.

Egy intézmény vezetőjeként a válaszadók valamivel több, mint fele aktív szerepet vállalna a drogfogyasztó e problémájának megoldásában (vele, vagy barátaival beszélne). Egyegyedük másokhoz utalná a probléma megoldását (orvos, pszichológus, illetve az érintett tanuló szülei). Mindössze a válaszadók 3,6%-a nyúlna drasztikus megoldáshoz (kicsapná a diákot az iskolából), és 7,4%-uk hagyná a dolgot anynyiban.

Az „aktivitási kényszert” feltételező kérdés esetében külön is ismertetjük az egyes diákcsoportokra jellemző válaszgyakoriságokat. (Az egyes csoportok közötti „véleményeltérés” minden esetben matematikailag szignifikáns.)

Elsőként a fiúk és a lányok e kérdésben regisztrált válaszgyakoriságait tekintve összegző megállapításként megfogalmazható: a lányok nagyobb arányban hajlanak a kooperatív megoldások felé (*„beszelnék vele, illetve barátaival”*), mint a fiúk, akik a lányoknál magasabb arányban bíznák másokra a probléma kezelését és 10 %-kal többen mint a lányok, nem tennének semmit. (Lásd a táblázatot a következő oldalon.)

A vizsgálatban részt vett diákok között ugyancsak lényeges különbségek mutatkoznak aszerint, hogy milyen iskolatípus tanulói. A kooperatív problémakezelést legnagyobb arányban a szakközépiskolába járó tanulók választanák (*beszelnének a kábítószer-fogyasztó diákkal, vagy barátaival – együtt: 66,7%*). Ehhez közeleső gyakoriság jellemzi a gimnáziumban tanuló diákokat is (62,5%), bár közöttük regisztrálhatóak legnagyobb gyakorisággal az autokratikus megoldást választó diákok is (*„kicsapnám...” 5,4%*), illetve ők utalnák a problémát ugyancsak legmagasabb arányban

másokhoz (orvoshoz küldené, illetve a szülőkre bízna – együtt: 30,4%).

	Semmit... ³³	Kicsapnám az iskolából	Orvoshoz küldeném...	Behívatnám a szüleit...	Beszélnék a barátaival...	Vele beszélnék...	N = (100%)
Fiú	12,0%	4,0%	14,5%	15,5%	11,0%	43,0%	399 fő
Lány	1,8%	3,2%	12,4%	10,6%	19,4%	52,6%	340 fő
Gimnazista	1,8%	5,4%	18,6%	11,8%	14,5%	47,9%	221 fő
Szakközépiskolás	3,7%	2,7%	11,0%	14,0%	14,0%	54,6%	299 fő
Szaktanulmánytervező	17,7%	3,2%	11,8%	13,6%	16,4%	37,3%	220 fő
Még nem próbálta a kábítószer	4,4%	4,6%	15,1%	14,7%	14,2%	47,0%	543 fő
Csak kipróbálta a kábítószer	11,1%	2,5%	8,6%	11,1%	23,5%	43,2%	81 fő
Alkalmi kábító-szer-fogyasztó	15,6%	-	11,5%	9,4%	11,5%	52,0%	96 fő
Rendszeres kábító-szer-fogyasztó	37,5%	-	-	-	6,3%	56,2%	16 fő

A szaktanulmánytervező intézetek tanulói két szempontból is lényegesen különböznek a többi középiskolai tanulótól – legalábbis e kérdés kapcsán. Ebben a körben a legmagasabb azoknak a válaszadóknak a gyakorisága, akik nem tennének semmit a kábítószer-fogyasztó diák esetében (17,7%-uk, szemben a szakközépiskolások 3,7 és a gimnazisták 1,8 %-ával). Közöttük a legalacsonyabb azoknak a diákoknak az

³³ A zárt kérdés válaszalternatívái pontosan a következők voltak: „semmit, ha nem az iskolában csinálja, a saját egészségét károsítja”; „kicsapnám az iskolából, mert a rossz példa ragadós”; „orvoshoz, pszichológushoz küldeném”; „behívatnám a szüleit, és rájuk bízom a döntést”; „beszélnék a barátaival, osztálytársaival, hogy kiderítsem mi az oka a kábítószer-fogyasztásának”; „vele beszélnék, hogy együtt találjunk megoldást”.

aránya, akik a kooperatív problémakezelést választanák (beszélne az érintettel, illetve barátaival - 53,7%).

Sajátos eltérést eredményez a vizsgált kérdés megítélésében az a tény is, hogy milyen a válaszadó viszonya a kábítószer-
rekhez.

A kábítószer-t még nem próbáló diákok a kábítószer-t próbáló, vagy fogyasztó tanulókhoz képest lényegesen alacsonyabb gyakorisággal vennék igénybe a kooperációra épülő problémakezelés módszereit, egyúttal lényegesen magasabb gyakorisággal utalnák a kérdést „mások elé”.

A kábítószer-próbáló, vagy fogyasztó tanulók a fogyasztás gyakoriságával párhuzamosan választanák a passzivitást („nem tennék semmit”). A kábítószer-t csak próbálók esetében ez az arány 11,1%; az alkalmi fogyasztók esetében már 15,6%; míg a rendszeres fogyasztók körében 37,5%. Ez utóbbi csoportra vonatkozó adatok azonban az alacsony elemszámok miatt nem értelmezhetőek³⁴.

³⁴ Csupán az érdekesség kedvéért említjük, hogy a leginkább kooperáló magatartásra utaló válaszalternatívákat legmagasabb gyakorisággal a kábítószer-t csak kipróbáló diákok csoportja esetében regisztrálhattuk. Ebben a körben ugyanis a válaszadók 66,7%-a választana ilyen megoldást. Egyúttal ebben a körben a legalacsonyabb a kérdés megoldását mások elé (szakértők, szülők) utaló diákok aránya is.

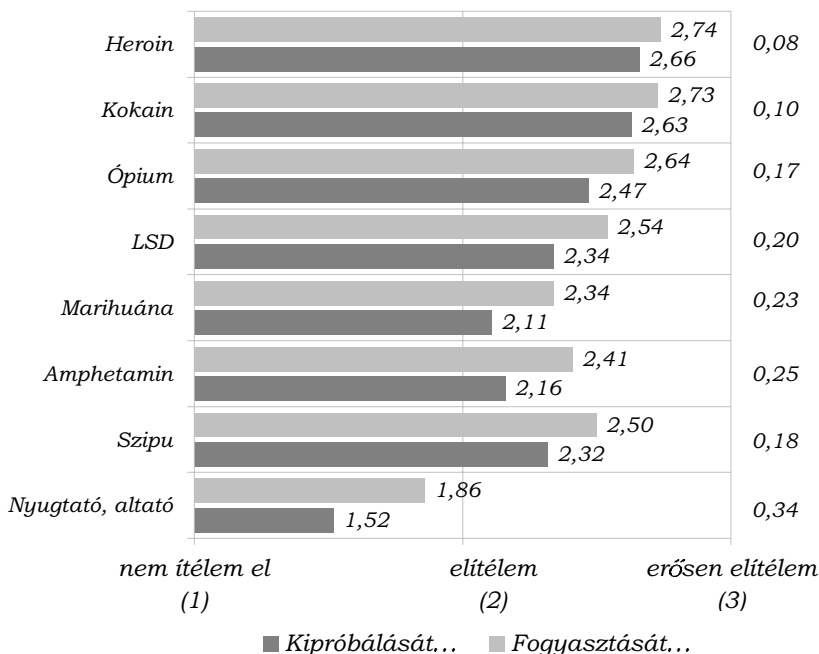
A KÁBÍTÓSZEREKHEZ FÜZŐDŐ VERBÁLIS VISZONYRÓL³⁵...

A vizsgálatban részt vevő diákok a drogfogyasztást általában elítélik. A vizsgálat során a kérdőívben megadott drogfajtákkal kapcsolatban kérdeztük válaszadóinkat – miként viszonyulnak e szerek kipróbálásához, illetve fogyasztásához. A következő oldalon található ábrán illusztráljuk a kapott eredményeket³⁶.

Mint látható, a kábítószerként fogyasztható nyugtató kipróbálását nem számítva, a válaszadók minden más drogfajta kipróbálását, illetve fogyasztását elítélik. A kérdés kapcsán valószínűleg képet kaphatunk az egyes kábítószeres veszélyességére vonatkozó vélekedésről is. Így értelmezzük ugyanis azt a tényt, ha az adott szer kipróbálásának, illetve fogyasztásának „elítélése” nagyon közel esik egymáshoz. (Lásd az ábra jobb oldalán, kívül található számokat. Minél alacsonyabb e szám értéke, annál inkább közel esik egymáshoz a kipróbálásról, illetve a fogyasztásról alkotott vélemény.)

³⁵ A káros szenvedélyek – melyek szinte kizárólag a legális drogok fogyasztását jelentik – vizsgálata során született, meglehetősen régi és közismert megállapítás, hogy a káros szenvedélyekhez fűződő viszony, illetve a káros szenvedélyek szóbeli megítélése gyakorta alig mutat összefüggést. A dohányzást említve példaként: a dohányosok gyakorlatilag 100%-ban van a dohányzás következményeivel – mégis dohányzik. E kiegyensúlyozatlan tudattartalmak okozta frusztrációt oldó automatikus mechanizmust „kognitív disszonancia redukció”-nak nevezik. Mindennek következtében a káros szenvedélyekkel kapcsolatos véleményalkotásból a tényleges egyéni magatartásra következtetni meglehetősen kockázatos dolog. Hasonlónak véljük a helyzetet az illegális drogok esetében is.

³⁶ A felsorolt drogokkal kapcsolatban az előre megadott válaszalternatívák közül kellett választani. A válaszalternatívákat skálaként felfogva az ábrán az egyes kábítószerfajták kipróbálásának, illetve fogyasztásának „elítélési erősségére” utaló átlagértékeket is közöljük.

Az egyes kábítószerfajták kipróbálásáról, fogyasztásáról alkotott ítéleteik szerint a vizsgált diákok egyes csoportjai között esetenként szignifikáns különbségeket regisztrálhatunk. E különbségeket a következő tendenciák jellemzik:

Két drogfajta kivételével a lányok általában a fiúknál jobban elítélik mind a kipróbálást, mind a fogyasztást. Nincs különbség a nemek között a szipuzás megítélésében, míg a nyugtató esetében a fiúk azok, akik szigorúbban ítélnék.

Az iskolatípus, ahol a diákok tanulnak, ugyancsak „véleményalakító” hatású a legtöbb kábítószer fogyasztásának megítélését tekintve, bár egyértelmű tendencia nem fogalmazható meg. (Nincs azonban lényeges véleménykülönbség a kábítószerként fogyasztott nyugtató, a szipu és az amfetamin megítélésében.)

Jól kitapintható tendenciák fogalmazhatóak meg abban az esetben, ha a diákok kábítószerhez fűződő viszonyát tekintjük független változónak.

Két kábítószerfajta – a nyugtató, illetve a szipu – kivételével, amelyben az említett válaszadói csoport véleménye hasonló³⁷, minél „szorosabb” a válaszadók drogokhoz fűződő kapcsolata, annál kevésbé elítélő vélemény jellemző rájuk. E tendenciák mind a kipróbálás, mind a fogyasztás megítélését tekintve azonosak.

A DROGOK VESZÉLYESSÉGÉNEK MEGÍTÉLÉSE

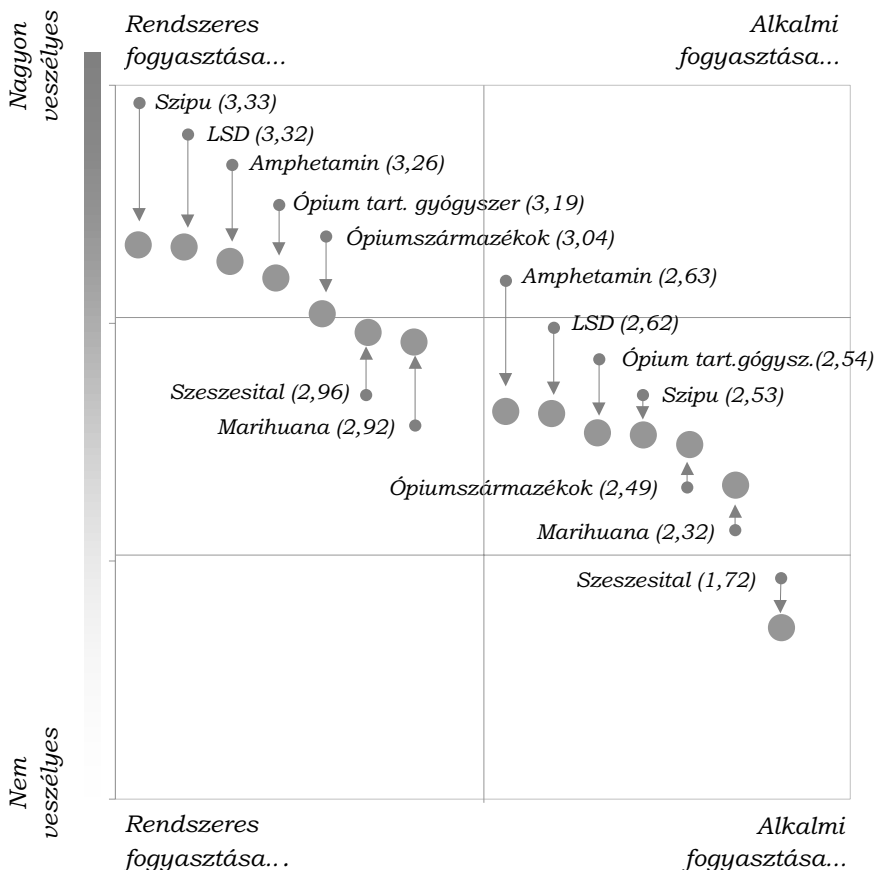
Az egyes drogfajták fogyasztásának gyakorisága, és ezzel összefüggésben veszélyességük megítélése nem mutat konzisztens képet ³⁸. (Lásd az ábrát a következő oldalon.)

A kábítószer-fajtáknak tulajdonított veszélyesség esetében mindössze egy „tendencia” emelhető ki: ez pedig a marihuána és a jelentős mennyiségű alkoholfogyasztás veszélyességének relatív alulértékelése – mind a rendszeres, mind az alkalmi fogyasztás esetében. Külön érdekessége az adatoknak, hogy az alkohol rendszeres fogyasztásának következményeit a tanulók veszélyesebbnek tartják, mint az ugyancsak rendszeresen fogyasztott marihuánáét.

³⁷ A nyugtató esetében inkább elfogadó, mint elítélő, a szipu esetében azonban már egyértelműen elítélő véleményről beszélhetünk. A nyugtató, mint kábítószer megítélése amúgy is számos problémát vethet fel a magyar társadalomban, ahol a gyógyszerfajta használata az esetek jelentős hányadában orvosi rendelvény ellenére is diszfunkcionális. Lásd erről a gyógyszerfogyasztás statisztikáit.

³⁸ Az egyes drogfajták kipróbálása veszélyességének megítélésére vonatkozó adatokat nem is jelenítjük meg az ábrán, mert ezzel csak nehezítenénk az esetleg megragadható tendenciák felismerését.

Az egyes kábítószerfajták veszélyessége...

Az egyes kábítószerfajták veszélyességének megítélésében a válaszadók neme az a változó, amely jól megragadható, tendenciaként érvényesülő „vélemény-különbséget” eredményez a kábítószeres veszélyességének megítélésében.

Összefoglalva: azt állíthatjuk, hogy a lányok mind a rendszeres fogyasztás, mind a kipróbálás esetében minden felső-

rott kábítószerfajtát veszélyesebbnek tartanak, mint a fiúk. Ezt a tendenciát egyetlen kivétel töri meg – a szipuzás kipróbálását a fiúk tartják veszélyesebbnek. (A nemek közötti véleményeltérés azonban nem szignifikáns.)

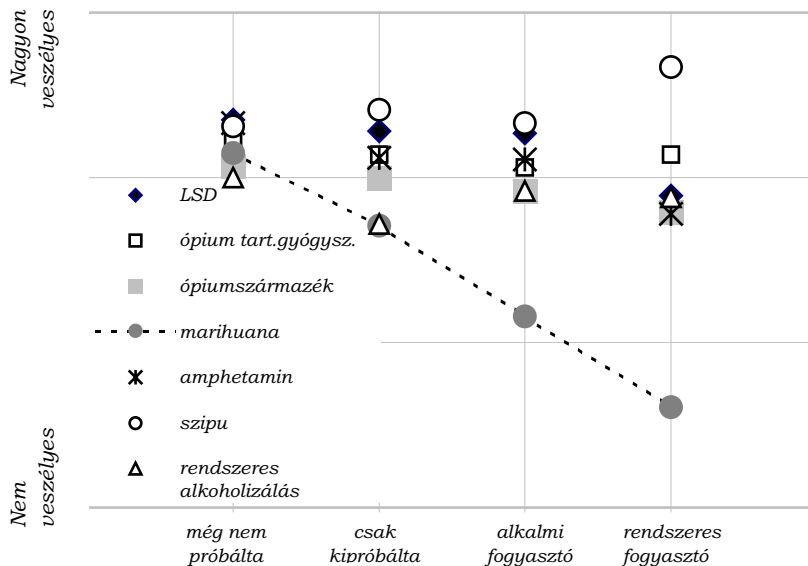
Az a tény, hogy a válaszadó diákok milyen típusú középiskolákban tanulnak, az egyes kábítószerfajták veszélyességének megítélésében tendenciaként megfogalmazható véleményeltérést nem eredményez. A válaszadók kábítószerhez fűződő viszonya, és a kábítószerek veszélyességének megítélése közötti összefüggéseket a következő ábránkon szemléltetjük.

A diákok droghoz való viszonya sajátosan befolyásolja az egyes kábítószerfélék (ide értve az alkoholt is) rendszeres, illetve alkalmi fogyasztása veszélyességének megítélését.

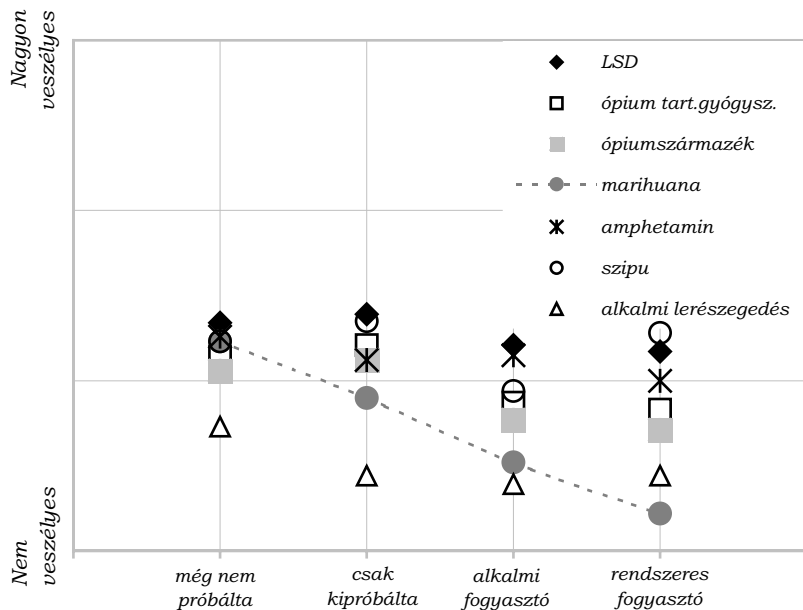
A kábítószerek rendszeres fogyasztásának veszélyességét – a marihuána kivételével – minden diákcsoport (az absztinensek, a kipróbálók, az alkalmi fogyasztók) gyakorlatilag azonosnak ítéli. A rendszeres kábítószer-fogyasztó válaszadók adatait óvatosan kell kezelni, mivel mindössze 18 diákról van szó. A marihuána rendszeres fogyasztásának veszélyességét a válaszadók általában alábecsülik. Minél „szorosabb” a válaszadó viszonya a kábítószerekhez, annál inkább igaz ez a megállapítás.

Az alacsony esetszám miatt csak jelzésként értékelhető – viszont figyelemre méltó tény –, hogy a rendszeres kábítószer-fogyasztók szerint a marihuána még rendszeres fogyasztás esetén is veszélytelen.

Rendszeres fogyasztása...

Alkalmi fogyasztása...

Ugyancsak figyelemre méltó az is, hogy az alkalmi, illetve rendszeres kábítószer-fogyasztók szerint az alkohol nagyobb mennyiségű és rendszeres fogyasztása veszélyesebb, mint a marihuána rendszeres fogyasztása.

A kábítószeres alkalmi fogyasztása veszélyességének megítélésére vonatkozó adatok elemzése során ugyancsak két tendenciát emelünk ki. Az egyik ismét a marihuána veszélyességének megítélésére vonatkozik. A kábítószerrel kapcsolatba került diákok a marihuána alkalmi fogyasztását gyakorlatilag alig veszélyesnek, vagy veszélytelennek tekintik. Hasonló a helyzet az „alkalmi lerészegedés” esetében is – azzal az eltéréssel, hogy ezt minden diákcsoport gyakorlatilag veszélytelennek tekinti. (A nem említett drogok megítélésében – a kapott értékek alacsony szórása miatt – a vizsgált minta egyes csoportjainak véleménye gyakorlatilag azonosnak tekinthető.)

HATÉKONY MÓDSZEREK A KÁBÍTÓSZER-FOGYASZTÁS ELLEN

A vizsgálat során a diákoktól azt is megkérdeztük, véleményük szerint melyek lennének a hatékony módszerek a kábítószer magyarországi terjedésének megakadályozására. A zárt kérdés formájában megfogalmazott kérdésben az általunk felsorolt módszerek „tulajdonított hatékonyságára” voltunk kíváncsiak.

Összhangban a droggal kapcsolatos kommunikáció sajátosságainak elemzése során leírtakkal, a válaszadók a relatíve leghatékonyabb módszernek a volt kábítószer-fogyasztók drog-ellenes erőfeszítésekre való bevonását tartanák. Ezt követnék az „erőszakosabb” fellépés, majd a meggyőző közlés más szinterei. (Lásd a következő adatsort³⁹.)

³⁹ A zárt kérdésben felsorolt „aktivitási formák” feltételezett hatékonyságát egy négy fokozatú skálán értékelték a válaszadók. Az egyes jelentet-

Mennyire hatékony a kábítószer terjedésének megakadályozásában...

Volt drogos bevonása a kábítószer-fogyasztás elleni kampányba	2,99
Szigorúbb büntetési tételek	2,77
Érdekelte tenni a szórakozóhelyeket a kábítószer visszaszorításában	2,74
Több rendőrségi razzia a szórakozóhelyeken	2,49
TV, rádió, sajtó több műsorában kellene foglalkozni a problémával	2,35
Iskolákban szigorúbb ellenőrzéseket és büntetéseket kell bevezetni	2,20
Rendszeres oktatás tanórai keretekben	2,08 ⁴⁰
Egy-egy felvilágosító oktatás osztályfőnöki óra keretében	1,83 ⁴¹

A diákok válaszai alapján felállított „hatékonyság-rangsornak” vannak további figyelemre méltó elemei is. Ilyennek tartjuk a szórakozóhelyek bevonását, egész pontosan érdekeltté tételét a kábítószer-fogyasztás visszaszorítása érdekében folytatott tevékenységbe. Egy ilyen eszköz alkalmazása nagyon logikus lépés lenne, hisz’, mint azt korábban kimutattuk, a kábítószer-fogyasztása ebben a korban – különösen a diákok által előnyben részesített szerek esetében – társas együttlélthez kötődik, e színtéren „facilitáló” szerepe van.

A diákok által az erőszakszervezetek tevékenységének tulajdonított hatékonyságról úgy véljük, hogy az a tömegkom-

te az adott „aktivitás” hatástalanságát, a négyes a „nagyon hatékony” voltát. A táblázat az adott válaszok átlagait jeleníti meg.

⁴⁰ A kérdőívben alkalmazott meghatározás szerint ez a tényező már „alig hatékony”.

⁴¹ A kérdőívben alkalmazott meghatározás szerint ez a tényező „nem hatékony”.

munikációs eszközök által közvetített sztereotípiák visszatükröződése⁴², mely jellemzi a „felnőtt” társadalmat is.

SZTEREOTÍPIÁK ÉS TÉNYEK...

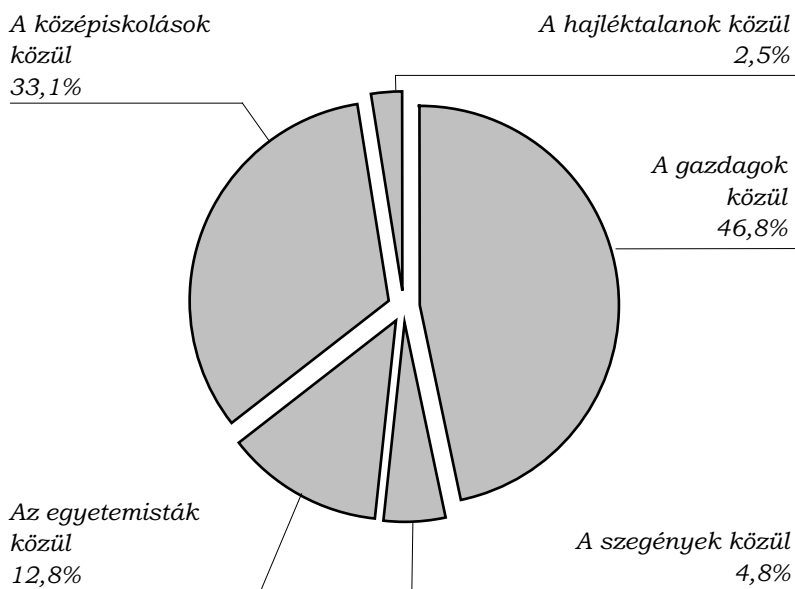
A legális és illegális drogok fogyasztása okainak keresésekor, illetve a fogyasztói csoportok sajátosságainak leírásakor számos sztereotípiával találkozhatunk. A sztereotípiák nem csak a közvélekedésben vannak jelen, de sajnos nem mentesek ezektől a tudományos magyarázatok sem. (Veszélyessé e jelenség akkor válik, ha politikai, állami döntések alapjául is a sztereotípiák szolgálnak.)

A tanulmány záró részében néhány ilyen sztereotípiával foglalkozunk.

Nézzük elsőként, milyen sztereotípiák élnek a diákokban abban a tekintetben: kik közül kerülnek ki napjainkban a kábítószer-fogyasztók?

⁴² A razziák hatékonyságát maguk a rendőrség képviselői is megkérdőjelezik. A módszer erősen hasonlít az Olaszország egyes vidékein honos halászhálhoz, amikor a halász egy keretre feszített hálót enged a vízbe, majd időnként felrántja azt, abban bízva, hogy akad olyan hal, amely idejét éppen e háló felett tölti.

Az erőszakszervezetek tevékenységébe vetett hit – amely igazolhatja ezeknek a szervezeteknek a társadalom felett gyakorolt kontrol folyamatos erősítésére irányuló törekvéseit – következményei veszélyesebbek lehetnek a társadalomra, mint maga az üldözendő cselekmény, amely az erőszakszervezetek e törekvéseinek apropójául szolgál. Akadnak olyan társadalomtudósok, akik például a nyugat-európai társadalmakban zajló kábítószer-ellenes küzdelemmel összefüggésben a „büntető – kontrol – ipar” expanziós törekvései kapcsán a totalitárius társadalom közeli jövőben való kialakulásának veszélyét is megfogalmazzák. Lásd erről például a norvég Nils Christie „Drogkontroll – út a totalitárius társadalom felé” című írását. (Esély, 1999. 6. szám, 9–17 oldal.) Hogy e „víziók” nem alaptalanok, jól mutatják az információk áramlásának és tartalmának kontrollálására irányuló – különösen az európai országokban erős – állami törekvések, melyeknek éppen a drogellenes küzdelem adja a hivatkozási alapját.

Amint az ábrán jól látható, a válaszadó diákok véleménye szerint három nagyobb kábítószerfogyasztó-csoport lehet ma Magyarországon: a gazdagok, a középiskolások, és az egyetemisták. (Érdeemes felfigyelni arra a tényre, hogy a diákok – az egyetemisták és a középiskolások együtt – majd akkora súlyú csoportot alkotnak, mint a „gazdagok”).

Érdeemes e vélekedéssel még egy adatsort összevetni (más adatok e vizsgálatra támaszkodva amúgy sem állnak rendelkezésünkre).

Amint a következő oldalon található adatsorból megállapítható, minél szorosabb a válaszadó kapcsolata a kábítószerrel, annál kevésbé tartja saját családja anyagi helyzetét jónak.

A válaszadók saját családjuk anyagi helyzetét ötfokú skálán értékelték. Az egyes jelentette azt, hogy a válaszadó kifejezetten szegénynek tarja családját, az ötös pedig azt, hogy ki-mondottan jó anyagi körülmények között élnek.

A család anyagi helyzetének megítélése és a kábítószerhez fűződő viszony...⁴³

	Az anyagi helyzet
Még nem próbálta ki a kábítószer	2,84
Csak kipróbálta a kábítószer	2,77
Alkalmi kábítószer-fogyasztó	2,68
Rendszeres kábítószer-fogyasztó	2,39

Amennyiben hinni lehet a diákok szubjektív önértékelésének, mindez azt jelenti – az előző kérdés sztereotípiáival szemben – a kábítószer-fogyasztók inkább az anyagi körülményeiket kedvezőtlenebbnek ítéelő diákok köréből kerülnek ki.

MODELLKÖVETÉS?

A káros szenvedélyek, a kriminális magatartásformák, az illegális drogok fogyasztásának vizsgálata során gyakorta megfogalmazódik az a feltevés, hogy ezeknek a magatartás-

⁴³ Külön érdekessége e kérdésnek, hogy a teljes mintára jellemző átlagérték 2,80 – ami szavakra fordítva azt jelenti, hogy a válaszadók családjának „átlagos anyagi helyzete” az átlagosnak tartott anyagi helyzetenél rosszabb.

Témánk szempontjából kevésbé, a sztereotípiák „virágzása” szempontjából inkább fontos megállapítás, hogy a kábítószer-fogyasztóként a gazdagokat említő diákok családjai szegényebbek, mint a szegényeket említő válaszadóké, akik családjának anyagi helyzete jobb. Erősen leegyszerűsítve: a gazdagok szerint a szegények, a szegények szerint inkább a gazdagok fogyasztanak kábítószer.

formáknak a megvalósítása – reprodukció. Vagyis az adott személy azért viselkedik úgy, ahogy, mert ezzel az elsődleges szocializációs fázisban észlelt és elsajátított normákat, magatartás-modelleket reprodukálja⁴⁴.

E vizsgálat során is használtunk olyan kérdéseket, amelyek a családi háttér „kritikus elemeinek”, kritikus életeseményeknek a feltárását szolgálta.

A diákok kábítószer-fogyasztása és e kritikus életesemények bekövetkezése között nem sikerült statisztikailag is bizonyítható kapcsolatot találni. Vagyis nem sikerült igazolni azt, hogy a deviáns magatartás a szülők, a testvérek részéről, vagy a depriváló tényezők jelenléte a válaszadó diákok családjában a „hajlamosító” tényező szerepét játszaná a droghoz való viszony alakításában. (Adataink érdekes módon néhány esetben ezzel éppen ellentétes tendenciákra utalnak⁴⁵. Lásd a következő táblázatot, illetve a lábjegyzetet.)

⁴⁴ Ismert a „nehéz gyermekkorra volt” sztereotípiája, amelyre való hivatkozás egy időben a szociológiai kutatások során is divatos magyarázat volt a deviáns magatartásformák értelmezésében.

⁴⁵ Való igaz az is, hogy a minta jellege, illetve egyes sajátosságai, így például a kábítószerhez kötődő fiatalok (szerencsére) alacsony száma is eredményezheti, hogy semmiféle összefüggést nem tudtunk kimutatni ez említett tényezők között. (Ne feledjük, mindössze 18 diák rendszeres kábítószer-fogyasztó.)

Előfordul-e a családban... (Az igen válaszok aránya.)

	Apa	Anya	Testvér(ek)
Munkanélküliség	21,8%	18,2%	6,0%
Tartós betegség	10,2%	13,3%	2,4%
Fogyatékoság	0,4%	0,1%	0,8%
Rokkantság	6,9%	5,0%	0,6%
Kábítószer-fogyasztás	0,0%	0,0%	1,9%
Pszichiátriai kezelés	1,3%	2,0%	1,3%
Kriminális	0,9%	0,1%	1,0%
Nyugtató, altató szedése	3,1%	10,8%	1,3%
Öngyilkosság	0,3%	0,3%	0,3%
Öngyilkossági kísérlet	0,3%	1,1%	0,4%
Alkoholizálás	10,3%	0,9%	1,3%

	A kritikus életesemények apánál anyánál testvér(ek)nél		
Soha nem próbálta a drogokat	0,570	0,498	1,399
Csak kipróbálta	0,458	0,588	0,084
Alkalmi drogfogyasztó	0,545	0,575	0,323
Rendszeres drogfogyasztó	0,444	0,500	0,778

INTŐ JEL...

Meglehetősen nehéz – különösen, ha a megfelelő figyelem is hiányzik a környezetből – felfedezni, ha valaki már ebben a korban is kábítószer-fogyasztó. Vannak azonban e tényt valószínűsítő jelek.

Ilyen „valószínűsítő” jel lehet az iskolák számára a diákok hiányzása. (Azért fogalmazunk óvatosan, mert a nem kábítószerező fiatalok is hiányoznak – adataink szerint meglehetősen nagy gyakorisággal. Így a hiányzás ténye önmagában semmiképpen nem lehet alapja a „gyanúsításnak”).

	Nem hiányzott	Igazoltan (is) hiányzott	Igazolatla- nul (is) hiányzott
Még nem próbálta a drogokat	9,2%	86,1%	4,7%
Csak kipróbálta a drogokat	6,4%	79,5%	14,1%
Alkalmi drogfogyasztó	3,1%	87,5%	9,4%
Rendszeres drogfogyasztó	0,0%	81,2%	8,8%

A kritikusnak tekinthető életesemények egyébként szerencsére meglehetősen alacsony számban fordulnak elő a mintában. A közvetlen családi környezetben élők esetében az ilyen események együttes száma az alkalmazott „kérdéstechnika” mellett maximum 33 lehetett volna. A minta egészére jellemző átlag értéke a 33-as maximummal szemben 1,24. Az egyes kritikus események konkrét előfordulási gyakoriságait lásd a táblázatban.

Amint a táblázat adatai sugallják, az igazolatlan hiányzás gyakorisága, illetve mértéke valószínűsíti (de nem jelenti egyértelműen) azt, hogy a diák esetleg kapcsolatba került a drogokkal is.

ÖSSZEFOGLALÓ HELYETT...

E kötet pécsi középiskolás fiatalok kábítószer-fogyasztási szokásairól kívánt képet adni. Pillanatfelvétel egy magyar nagyváros 16-17 éves fiataljainak illegális drogokhoz való viszonyáról. E pillanatfelvétel készítésének célja az volt, hogy a drogprevenció területén tevékenykedő szakembereket (pedagógusokat, a bűnmegelőzés területén dolgozó rendőröket stb.) informálja és segítse munkájukban.

E kutatás nem pótolhatja a nagyobb léptékű országos reprezentatív vizsgálatokat, melyekből sajnálatos módon ma még nagyon kevés valósult meg. E vizsgálat nem pótolhatja azokat a „mélyebbre áso” kutatásokat sem, amelyek képesek külön-külön is vizsgálni az illegális drogfogyasztást és a drog abúzust⁴⁶, többet tudnak mondani a drogfogyasztói magatartásról és annak következményeiről, valamint azon társadalmi tényezőkről és egyéni jellemzőkről, amelyek hoz-

⁴⁶ Úgy tűnik nem helytálló az a megközelítés, amely minden illegális drogfogyasztást drog abúzusnak tekint. A jelenlegi törvényi szabályozás által tiltott drogok mindegyike egyaránt lehet fogyasztás és abúzus tárgya. A legtöbb drogfogyasztó csak kísérletező, kipróbáló, illetve szociális-alkalmi fogyasztó. Nem lehet őket megkülönböztetni az átlagpolgártól és többségüket egy jó barát ismertette meg a droggal, nem pedig egy „bűnöző”. A drog abúzus ezzel szemben olyan körülmények között és olyan adagokban történő fogyasztás, amely jelentősen növeli a drogok veszélyességét, illetve megakadályozza az egyént abban, hogy környezetében megfelelő módon cselekedjen, viselkedjen. A drog abúzus az anyagfogyasztás eltorzult formája, amely a rendszeres drogfogyasztás ismétlődő és súlyos következményeiben nyilvánul meg.

(Részletesebben ld.: A Public Health Approach to Mitigating the Negative Consequences of Illicit Drug Abuse. National Association for Public Health Policy. Journal of Public Health Policy Vol. 20, No 3. 1999. 268-281.)

zájárulnak a kábítószer-fogyasztással kielégíthető szükségletek kialakulásához.

Az empirikus kutatásokat végzők általában nehezen tudják megállni azt, hogy „ne kommentálják” a kapott eredményeket. E kötet szerzői is kísérletet tettek arra, hogy értelmezésükkel „befolyásolják” az olvasót. E megállapításokkal, következtetésekkel lehet egyetérteni, vagy elvetni azokat. Úgy véljük azonban, hogy minden felvetés, vita amely e témában folyik, segít átgondolni és értelmezni (talán újraértelmezni) a drogokhoz való viszonyunkat.

Meggyőződésünk, hogy a napjaink legsúlyosabb drogproblémái továbbra is a legális drogokhoz (alkohol, dohány) kötődnek, s egy átfogó drogpolitikának minden pszichoaktív droggal következetesen foglalkoznia kell. E drogok fogyasztása ugyanis összességében óriási súlyú társadalmi, népegészségügyi problémák forrása – gondoljunk csak például az alkoholizmus elterjedtségére, vagy a dohányzás rovására írható halandóságra.

Mivel e kutatás témája a középiskolás fiatalok drogfogyasztása volt, sürgetőnek látjuk a különböző drog-oktatási módszerek áttekintését. Nemcsak az illegális, de a legális drog-oktatás többségét is sokáig a félelemkeltő technikák jellemezték. Szerencsére vannak azonban már más, hatékonyabbnak tekinthető oktatási módszerek. E modellek adaptálása (pl. átvétele a legális drogok oktatásából) hatékonyabbá teheti az illegális drogok használatának megelőzését. Legyen azonban szó drogpolitikáról, vagy annak részeként drog-oktatásról, azoknak minden esetben a drogfogyasztó emberre, s nem pedig a drogokra kell koncentrálnia. Az emberiség - a gyógyításban éppúgy, mint az egyéni feszültségek oldása során - évezredek óta használ különböző pszichoaktív anyagokat. Néha elfelejtjük, hogy bonyolult problémákra nem kínálhatunk egyszerű megoldásokat. Ehhez azonban a drogok helyett a drog és az ember kapcsola-

tát kell megértenünk, s sztereotípiák helyett kutatásokra alapozni a drogpolitikát.

TECHNIKAI INFORMÁCIÓK A KUTATÁSRÓL

1998. április 22-28. között kérdőíves vizsgálatot végeztünk pécsi középiskolások körében az illegális drogfogyasztásról. Az adatfelvétel során önkéntes kérdőív segítségével 1000 főt, 16–17 éves diákokat kérdeztünk meg. A megkérdezett tanulóktól 795 értékelhető kérdőívet kaptunk vissza.

Mint említettük, a felmérést pécsi közép fokú intézmények diákjai körében végeztük. A mintavétel során tükröztettük a pécsi középiskolások iskolatípusonkénti megoszlását. Így 360 szakmunkástanuló, 360 szakközépiskolás és 280 gimnazista vett részt a felmérésben. A közép fokú oktatási intézmények kiválasztása során figyelembe vettük az iskola földrajzi elhelyezkedését, típusát (szakmunkásképző, szakközépiskola vagy gimnázium), illetve az ott tanuló diákok életkori és nemi összetételét.

A következő pécsi iskolák diákjai vettek részt a felmérésben:

Apáczai Csere János Gimnázium
Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma
JPTE Babits Mihály Gyakorló Gimnáziuma és Postaforgalmi Szakközépiskola
Leőwey Klára Gimnázium
Zsolnay Vilmos Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola
508. sz. Tarr Imre Szakmunkásképző Intézet
500. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet
Zipernovszky Károly Műszaki Szakközépiskola

A tényfeltáró (drog-prevalenciára vonatkozó) adatok mellett azt vizsgáltuk, kik a legveszélyeztetettebbek és melyek azok a tényezők, amelyek leginkább befolyásolják, hogy valaki kábítószer-fogyasztóvá válik-e vagy sem. A megelőzés szem-

pontjából fontos lenne tudni, melyek a kiváltó okok és kik a leghitelesebb szakemberek a prevenciós munkában.

A vizsgálat során alkalmazott önkitöltős kérdőív a kanadai Countrywide Integrated Noncommunicable Disease (CINDI), az Európai Tanács Pompidou Csoportja, illetve a tatai középiskolai drogfelmérés⁴⁷ kérdőíveinek integrált, bővített változata. Epidemiológiai kutatásaikhoz Magyarországon a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Szociológia Tanszéke és a Szegedi Ifjúsági Drogközpont is hasonló kérdőívet használt.

A kérdőív felépítése a következő volt:

- I. rész: a válaszadó státuszára vonatkozó kérdéseket tartalmazza (neme, lakhelye, szülők stb.)
- II. rész: tényfeltáró rész, amely a kérdezett diák drogfogyasztási szokásait vizsgálta
- III. rész: az „értékelő rész”, amely a kérdezett tanulók drogokról alkotott véleményére, értéktéltére kérdezett rá, illetve a megelőzés módjára vonatkozó javaslatokat tudakolt

Drog fogalmán az 1961-ben New York-ban elfogadott egységes kábítószer-egyezmény által rögzített pszichoaktív drogot, illetve az 1971-ben Bécsben elfogadott listán szereplő pszichotrop anyagokat értjük. Eszerint drognak minősül:

- az ópiát, tehát az ópium, morfium, heroin, codein, illetve ezek szintetikus készítményei pl.: Dolargan, Depridol, Morphium, Hydroclorid, Codein, Codeit, Hydrocodin
- kannabiszok, az indiai kender különböző részeiből készült termékek, azaz marihuána, hasis, hasisolaj
- kokain
- különböző altatószerek (Valeriana, Tardyl, Belloid, Sevenal, Dorlotyn, Hypnoval – Ca, Eunocin, Noxyron)
- nyugtatószerek (Seduxen, Andaxin, Elenium, Xanax)
- élénkítők (amphetaminok)
- hallucinogének (LSD, Meszkalin, Parkan)

⁴⁷ Grezsa Ferenc: Tatai középiskolások drogfogyasztása. Praxis Humán Erőforrásfejlesztő Központ. Budapest, 1995.

(A kérdőívben a drogokat nem soroltuk fel ilyen részletes-séggel. A fogyasztók ismerik ezeket a szereket, a többieknek pedig nem kívántunk ötletekkel szolgálni.)

Nem szerepelnek a kábítószeres, illetve a pszichotrop szerek listáján, de gyakorlati szempontból célszerű ezekkel együtt említeni az úgynevezett pótszereket, amelyek visszaélésre szintén alkalmasak és használatosak. Ide tartoznak a szerves oldószerek, a ragasztók, a párolgó anyagok, a spray-k. Ezekre a szerekre a szakirodalom és a köznyelv összefoglalóan a „szipu” kifejezést használja. A kérdőívben mi is ezt a fogalmat alkalmaztuk.

A kérdőív kitöltése során „felügyelők” a PTE (jogelőd: JPTE) szociálpolitikus, illetve szociális munkás hallgatói voltak, akiket előzetesen felkészítettük a feladatra.

A felmérés megkezdése előtti próbakérdőívet egy olyan középiskolában végeztük el, amelyik nem vett részt a vizsgálatban. Egy-egy kérdőív kitöltése átlagosan 35 percet vett igénybe.

Irodalom-ajánlás

Összeállította: *Hahn Judit – Péntek Eszter*

Abanyi Katalin – Pavlik Edit: Diákéletmód az egészségi állapotot befolyásoló tényezők szemszögéből.
Egészségnevelés 1995/4, 147-152.

Ambrus Sándor: Pusztító mámorban.
Szerzői kiadás, Bp. 1988.

Angyal István: Drogmegelőzés a Magyar Honvédség sorállománya körében.
Iskolakultúra. Természettudomány-Társadalomtudomány
1998/10, 81-89.

Bácskai Erika: A drogmegelőzés hatékonysága
(Egy iskolai felmérés tanulságai).
Esély 1993/6, 29-45.

Bácskai Erika – Gerevich József: Adalék a magyarországi droghelyzet tisztázásához.
Esély 1993/6, 46-51.

Bácskai Erika - Gerevich József: Szolnoki drogproblémák és kezelésük a szolnoki humán segítő intézmények tevékenységeinek tükrében.
Drogmegelőzési Módszertani Központ és Ambulancia 1994. évi évkönyve. Népjóléti Minisztérium, Bp. 1995. 9-16.

Bácskai Erika – Gerevich József: Ifjúság és drogfogyasztás.
Animula Könyvkiadó, Bp. 1997.

Bangó Jenő: A drogjelenség Svájcban.
Szociális Munka 1998/4, 291-292.

Bayer István: A kábítószer.
Gondolat, Bp. 1989.

Benkő András - Varga Tibor - Horváth János: A kábítószer áldozatai a statisztikai felmérések tükrében.
Iskolakultúra. Természettudomány-Társadalomtudomány
1995/13-14, 53-58.

Bihari Zoltán - Szabó András - Valacki László: A mai fiatalok boldogsága – és ahogyan szert tesznek rá. Részlet egy felmérésből.
Család, Gyermek, Ifjúság 1997/6, 1-6.

- Dr. Bleyer Erzsébet: Az egészségmegőrzés helyzete és helye, egészségpolitika a dél-dunántúli régióban.
Pannon Almanach, Fact Intézet, Pécs, 1998.
- Bolváry Katalin: AIDS Világkonferencia.
Szenvedélybetegségek 1996/6, 455-467.
- Boros István - Vértessy Péter: Narkó – blues.
Szépirodalmi Kiadó, Bp.1986.
- Bruni, Alessandro: A drogfüggőség epidemiológiája Közép-Olaszország egy tartományában.
Szenvedélybetegségek 1996/5, 367-372.
- Christie, Niels: Drogkontroll – út a totalitárius viszonyok felé.
Esély 1998/6, 8-18.
- Cohen, Peter: Nehéz nem nyugatnak lenni. Kábítószer politika a volt szocialista országokban.
Világosság 1994/7, 51-83.
- Currie, Elliot: A kábítószer politika problémái az USA-ban.
Európai Szemle 1994/4, 117-126.
- Czinku Júlianna: Drogveszély és drogfüggőség.
Szenvedélybetegségek 1999/3, 245.
- Demetrovics Zsolt: A drogosok nyelve.
Szociális Munka 1996/2, 107-117.
- Demetrovics Zsolt: Drogfogyasztók társas kapcsolatainak személyközpontú felmérése. Kezdeti eredmények.
Szenvedélybetegségek 1996/6, 424-435.
- Demetrovics Zsolt: Drogkultúra, drogfüggés, társkapcsolatok.
MTA PTI Etnoregionális Kutató Központ, Bp. 1997.
- Demetrovics Zsolt: A család és a drog. A terhesség, szülés, és a család jellemzőinek hatása a fiatalkori drogfogyasztásra.
Család, Gyermekek, Ifjúság 1997/1, 7-11.
- Demetrovics Zsolt - Garajszki Zsuzsa: Metadonfenntartó kezelés hatékonyságának vizsgálata: változások a társas kapcsolati hálóban. Az ártalomcsökkentés néhány szempontja.
Szenvedélybetegségek 1998/1, 9-21.
- Demetrovics Zsolt: Serkenő ifjúság.
Educatio 1998/2, 282-293.

Demetrovics Zsolt: Drogenciklopédia.

Szenvedélybetegségek 1999/2, 158-160.

Dévai Margit: A droghoz vezető utak pszichikus háttere, terápiás lehetőségek.

Drogmegelőzés az iskolában - tanulmánykötet

(szerk.: Sipos Kornél) Magyar Testnevelési Egyetem

Továbbképző Központ, Bp. 1995. 31-48.

Diósi Pál: A töltésen innen, a városon túl (Szociológiai célvizsgálat a Káposztásmegyer-kettő lakótelepen élő fiatalok körében).

Esély 1996/5, 51-77.

Elekes Zsuzsanna: Magyarországi droghelyzet a kutatások tükrében.

Alkohológiai füzetek 1993/24.

Elekes Zsuzsanna - Paksi Borbála: Adalékok a hazai drogprobléma jellegének elemzéséhez.

Esély 1993/6.

Elekes Zsuzsanna - Paksi Borbála: Adalékok a magyarországi drogfogyasztás alakulásához.

Devianciák Magyarországon tanulmánykötet

(szerk.: Münnich Iván – Moksony Ferenc),

Közélet Kiadó, Bp. 1994.

Elekes Zsuzsanna - Paksi Borbála: A magyarországi középiskolások alkohol- és drogfogyasztása.

Népjóléti Minisztérium, Bp. 1996.

Elekes Zsuzsanna: Társadalmi problémák a középiskolások körében.

Educatio 1998.

Elekes Zsuzsanna: A tiltott és a legális drogokat fogyasztók jellemzői.

Körkép a magyar nyelvű adiktológiai szakirodalomból –

tanulmánykötet (szerk.: Kastaly Ildikó), Haynal Imre

Egészségtudományi Egyetem, Bp. 1998.

Fabian, Egon - Röhling, Gerd - Volbehr, Hartwig: Günter Ammon dinamikus pszichiátriája és a szenvedélybetegségek.

Szenvedélybetegségek 1998/2, 88-93.

Ferenczi Zoltán: Kábítószerfüggő református fiatalokról.

Református egyház 1998/9, 213-216.

- Fridli Judit: Kábítószer fogyasztás és büntetőpolitika.
Esély 1994/3, 86-104.
- Fridli Judit: Tájékp kender-csata után.
Kritika 1994/11, 16-18.
- Fridli Judit: Tiltás vagy legalizálás? A drogfogyasztás mint társadalompolitikai probléma.
Világosság 1994/7, 51-65.
- Fridli Judit - Pelle Andrea - Rácz József: Drogfogyasztás és büntetőpolitika. A fővárosban '90 és '92 között kábítószerrel való visszaélés és kóros szenvedélykeltés miatt indított büntetőügyek vizsgálata.
Szenvedélybetegségek 1994/1, 15-20.
- Fridli Judit: Hol itt a józan ész? Az ártalomcsökkentő drogpolitika magyarországi bevezetésének esélyei.
Kritika 1997/1, 33-35.
- Funk Sándor: „Az ártalomcsökkenés alapelveiről” c. cikkről.
Szenvedélybetegségek 1998/2, 114-126.
- Fűrész József - Gachányi András: Kábítószeres honvédek.
Napi Magyarország 1999/118, 17.
- Gárdai Miklós: A szenvedélyek és a drogfogyasztás etikai problémái az addiktológiai konzultáns munkájában.
Szenvedélybetegségek 1996/4, 253-259.
- Gerevich József - Veér András: A kábítószer kihívása.
Gondolat Kiadó, Bp. 1992.
- Gerevich József: Az addikció fogalomköre és diagnózisa.
A Drogmegelőzési Módszertani Központ és Ambulancia 1994. évi évkönyve. Az addiktív kórképek megelőzése és gyógyítása (szerk.: Bácskai Erika - Gerevich József),
Népjóléti Minisztérium, Bp. 1995. 107-135.
- Gerevich József: A drogpolitika aktuális kérdései.
A Drogmegelőzési Módszertani Központ és Ambulancia 1994. évi évkönyve. Az addiktív kórképek megelőzése és gyógyítása (szerk.: Bácskai Erika - Gerevich József),
Népjóléti Minisztérium, Bp. 1995. 153-166.
- Gerevich József - Bácskai Erika: Drogfogyasztás és megelőzés.
Új Pedagógiai Szemle 1995/7, 12-22.

- Gergely Gyula: Egészséges életmódra nevelés a NAT-követelményekben.
Új Pedagógiai Szemle 1996/1, 36-37.
- Grezsa Ferenc, ifj.: A narkológia helyzete az átalakulás folyamatában. Áttekintés a hazai narkológia elmúlt évtizedéről.
Szenvedélybetegségek 1993/1, 269-274.
- Grezsa Ferenc, ifj.: Tatai középiskolások drogfogyasztása.
Praxis Humán Erőforrásfejlesztő Központ, Bp. 1995.
- Hamid, Ansley: A ganjától a crackig: a karibiak részvétele a brooklyni illegális gazdaságban '76-'86 között.
Szenvedélybetegségek 1994/4, 258-273.
- Hollósi György: A magyarországi kábítószer-bűnözés szervezettsége.
Rendészeti Szemle 1994/10, 64-71.
- Huszár László: Kábulat. Drog és börtön. Kezelési módok.
Börtönügyi Szemle 1994/4, 21-29.
- Kábítószerkórkép. Cikksorozat.
Belügyi Szemle 1997/11, 7-146.
- Kály-Kullai Károly: /Ki/útkereső avagy „A drog letelepedett Magyarországon”.
Szakoktatás 1998/1, 29-31.
- Kardos Mária: Drogproblémák az állami gondozottak körében.
A prevenció lehetőségei.
Iskolakultúra. Természettudomány-Társadalomtudomány 1995/13,14, 59-64.
- Kassai Farkas Ákos: A kezelés labirintusa.
Iskolakultúra. Természettudomány. Társadalomtudomány 1995/13-14, 65-71.
- Kelemen Gábor: A magyarországi középiskolások alkohol- és drogfogyasztása.
Szenvedélybetegségek 1996/3, 240.
- Kelemen Gábor: Tatai középiskolások drogfogyasztása.
Szenvedélybetegségek 1996/3, 239-240.
- Kerényi György - Pálincás Szűts Róbert: Tiszta Amerika.
Törvénytervezet a kábítószer-bűnözés ellen.
Magyar Narancs 1998/41, 14-16.

- Dr. Kertész Imre: A kábítószer-bűnözés az európai büntetőjogban.
Belügyi Szemle 1997/11.
- Keuls, Yvonne: A gyilkos fű.
Magazin Kiadó, Bp. 1992.
- Kindermann, Walter: Drogveszély és drogfüggőség.
Magyar Karitasz Kiadó, Bp. 1999.
- Kisszékelyi - Németh - Huber: A bódulat csapdájában.
Bp. 1989.
- Kisszékelyi Ödön: A fiatalkori toxikománia prevenciója.
Szenvedélybetegségek 1996/5, 359-366.
- Kó József: A drogpia kialakulása Magyarországon.
Orvosi szociológia tanulmányok (szerk.: Kolozsi Béla),
SOTE, Bp. 1992. 77-96.
- Kolozsi Béla: A fiatalkori drog-visszaélés és toxikománia
franciaországi kutatása.
Társadalmi beilleszkedési zavarok komplex elemzése –
tanulmánykötet. Tájékoztató bulletin 1984. aug. 53-72.
- Kolozsi Béla: A drogmegelőzés társadalmi és egészségügyi
vetületei.
Egészségnevelés 1990/31, 20-27.
- Kolozsi Béla: A közvélemény egyes segítő hivatások
illetékességéről és a drog-problémák megelőzését illető
kompetenciájáról.
Orvosi szociológia tanulmányok (szerk.: Kolozsi Béla),
SOTE, Bp. 1992. 5-27.
- Kolozsi Béla: Drog-abúzus és AIDS. Nemzetközi kutatási
eredmények kritikai elemzése.
Orvosszociológiai tanulmányok II. kötet (szerk.: Kolozsi Béla),
SOTE, Bp. 1993. 1-75.
- Kolozsi Béla: Az önkárosító deviáns viselkedésformák okairól.
Devianciák Magyarországon (szerk.: Münnich Iván – Moksony
Ferenc), Közélet Kiadó, Bp. 1994. 186-200.
- Komáromi Éva: Megszabadulni a drogtól és/vagy liberalizálni
azokat? Beszámoló az ERIT II. konferenciájáról.
Szenvedélybetegségek 1996/3, 228-229.

- Kovács Gyula: Az elitgyerekek kábítószer-fogyasztásának vizsgálata életutakon keresztül.
Főiskolai Figyelő Plusz 1994/2, 244-263.
- Kovács László - Antal Árpád: Kolozsvári középiskolások drog- és alkoholfogyasztási szokásai.
Szenvedélybetegségek 1999/3, 186-208.
- Lágh Júlia: A fűről.
Élet és Irodalom 1998/46, 18.
- Leskó László: A dopping, avagy a sport veszedelme.
Bevezetés a sportszociológiába. Szöveggyűjtemény II. kötet,
Miskolci Egyetem Könyvkiadója, Miskolc, 1995. 141-159.
- Majoros Márta - Ferenczi Lászlóné: Komplex fővárosi
nevelőotthoni vizsgálat. Záró tanulmány.
Budapesti Közegészségügy 1994/1, 1-7.
- Meleg Csilla: Szemléletváltozás a közoktatásban. A lelki
egészséghez mindenkinek joga van.
Iskolakultúra. Természettudomány-Társadalomtudomány
1996/6-7, 23-27.
- Dr. Métneki János: Alkoholfogyasztás és alkoholizmus.
Medicina Kiadó, Bp. 1980.
- Münnich István – Németh Zsolt: A bűnözés lenyomata a magyar
sajtóban. Gondolatok a sajtótermékek és az antiszocialitás
kapcsolatáról.
Valóság 1996/12, 48-60.
- Nadelmann, Ethon A.: Józan drogpolitika.
Esély 1998/3, 24-39.
- Nagy Gábor – Pintér Matild: Drogok és gyógyszerek.
Iskolakultúra. Természettudomány-Társadalomtudomány
1995/11, 18-31.
- Nagy Zsombor: Devianciák Magyarországon.
Valóság 1994/12, 99-102.
- Németh Zsolt: A magyar rendőrség lehetséges stratégiája a
kábitószer-bűnözés ellen.
Kriminológiai Tanulmányok 1996/35, (1998) 342-363.
- Németh Zsolt: A kábítószerügy rendőri szemmel.
Kapu 1998/5, 78-81.

Németh - Szilágyi - Sáter: A kábítószer függőség kialakulása és a megelőzés.

Új honvédségi Szemle 1998/4, 124-134.

Oláh Miklós: Fiatalok és a drog.

Comitatus. Önkormányzati Szemle 1995/11, 18-31.

Oppelt Józsefné: Drogfüggőség – a francia prevenciós modell.

Új Pedagógiai Szemle 1995/1, 98-101.

Oprics Judit - Paksi Borbála: Fiatalok a drogról.

Educatio 1998/2, 305-315.

Orlay Ibolya - Cseres Judit: D.A.D.A. A magyar rendőrség általános iskolai drogmegelőzési programja.

Iskolakultúra. Természettudomány-Társadalomtudomány 1995/13-14, 85-90.

Paksi Borbála: A drogfogyasztásról, a drogfogyasztókról kialakult/kialakított sémák. A tömegkommunikáció és a közvélemény imázsa a drogfogyasztásról 1990-ig.

Szenvedélybetegségek 1994/5, 362-366.

Papp Krisztina: Önszerveződések a hátrányos helyzetű fiatalok megsegítésére.

Szociális Munka 1992/4, 248-259.

Dr. Pataki Klára: Szenvedélyeink.

Zsiráf Kft. 1996.

Pelle Andrea: A drogfogyasztás büntetőjogi következményei.

Belügyi Szemle 1997/11.

Pelle Andrea: Drogrend.

Élet és Irodalom 1998/41, 5.

Péter Árpád - Péter Endre: Az Alkoholizmus és Drogfüggőség 37.

Nemzetközi Konferencia.

Szenvedélybetegségek 1996/1, 33-36.

Petrin László: Drogszínpad. Kitörés a pokolból, avagy a gyógyulás útján.

Egészségnevelés 1995/1, 23.

Pikó Bettina: Középiskolások rizikómagatartása a társas támogatás körében.

Szenvedélybetegségek 1997/1, 57-63.

Pikó Bettina: A rizikómagatartás és a társas támogatottság egyes összefüggéseinek vizsgálata.

Egészségnevelés 1997/1, 8-13.

Puporka Lajos: Jót beszélgettünk. „A diszkrimináció elfogadhatatlan magatartásforma” - Michael Simmons az amerikai fekete polgárjogi mozgalom helyzetéről.

Phralipe. Irodalmi és közéleti folyóirat 1998/1, 42-43.

Rácz József: A drogfogyasztó magatartás.

Medicina Kiadó, Bp.

Rácz József: Szociális munka a drogfogyasztók körében.

Szociális munka és egészségügyi tanulmányok (szerk.: Csató Zsuzsa), Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete, Bp. 1994. 145-149.

Rácz József – Hoyer Mária: Fiatalkori devianciák és kortárs csoportok. Etnográfiai vizsgálat a Jereván-lakótelepen.

Esély 1995/3, 44-55.

Rácz József: A zöld könyv. Az angol drogpolitika stratégiai kérdései.

Szenvedélybetegségek 1995/4, 314-315.

Rácz József: Drogréning pedagógusoknak.

Köznevelés 1995/34, 16.

Rácz József: Drogréning problémák. Serdülőknek.

Lelki egészség füzetek Bp. 1995.

Rácz József: Drogréning problémák. Tanároknak.

Lelki egészség füzetek Bp. 1995.

Rácz József: Drogréning problémák. Szülőknek.

Lelki egészség füzetek Bp. 1995.

Rácz József: Semmittevés. Lakótelep és szegénynegyed mentalitás.

Szociológiai Szemle 1996/2, 81-93.

Rácz József - Szabó Gabriella: Pedagógusok szerep-zavarai a drogréning iskolai kezelésében. Pedagógus drogréninggel szerzett tapasztalatai.

Új Pedagógiai Szemle 1996/2, 51-56.

Rácz József: A magyarországi középiskolások alkohol- és drogfogyasztása.

Szenvedélybetegségek 1996/6, 473-475.

- Sass Erzsébet: A magyarországi drogmegelőzés irányzata.
A Drogmegelőzés Módszertani Központ és Ambulancia 1994.
évi évkönyve. Az addiktív kórképek megelőzése és gyógyítása.
Népjóléti Minisztérium, Bp. 1995. 167-174.
- Schüttler Tamás: A pedagógusok mentálhigiénés ismeretei és
attitűdjei egy kérdőíves vizsgálat tükrében.
Új Pedagógiai Szemle 1996/11, 36-42.
- Seres Ildikó: Drogháború vagy normalizálás?
Esély 1993/6.
- Solms, W. - Steinbrecher, W.: A gyógyszerekkel, drogokkal,
élvezeti cikkekkel való visszaélés és függőség általános
problémái. Viselkedés? Betegség? Társadalmi probléma?
Szemelvények az alkoholológia szakirodalmából.
(szerk.: Buda Béla - Bonta Mihály)
Medicina Könyvkiadó, Bp. 1985. 110-153.
- Dr. Szűcs - Dr. Mátyássy - Dr. Maróti: Kábítószer '98. Kritikai
észrevételek a drogbetegek féléves ún. önkéntes
gyógykezeléséről.
Népegészségügy 1993/3.
- Tolnai Kálmán: Kábulat.
Athenaeum, Bp. 1986.
- Tremkó Mariann: Drogbetegek szülőcsoportjának szerepe a
megelőzésben.
Végeken 1995/4, 24-26.
- Tringer László: Bűncselekmény-e a kábítószer fogyasztás.
Magyar Nemzet 1999/95, 8.
- Vajna Tamás: Ez tiltva, az túrve. Drogmámor, alkoholmámor.
HVG 1998/49, 93, 95-96.
- Vajna Tamás: Drogiaci körséta. Kábítják a maguk emberét.
HVG 1999. február 27.
- Varga Imre: Erősikhton visszatér?
Forrás 1992/5, 72-78.
- Vingender István: Közösség és drogfogyasztás.
Szenvedélybetegségek VI./3.

- Vingender István: Közösség és drogfogyasztás. A tartós közösségek hatása az iskoláskorú fiatalok drogfogyasztó magatartására.
Szenvedélybetegségek 1998/3, 164-175.
- Wágner Ferenc: A drogfogyasztó magatartás kialakulásának személyiségtüggő tényezői.
Testnevelés és Sporttudomány 1995/3, 15-25.
- Wágner Ferenc: Marihuána és hasis.
Testnevelés és Sporttudomány 1995/4, 35-39.
- Wágner Ferenc: Drogvizsgálatok serdülőkorú fiatalok körében.
Testnevelés és Sporttudomány 1995/3, 15-25.
- Zilchi László: A nép ópiuma.
Élet és Irodalom 1998/49, 6.
- Vita az ártalomcsökkenésről.
Szenvedélybetegségek 1998/2, 114-126.
- Szertelen ország. Magyar drogstratégia.
Kerekasztal beszélgetés. Filmvilág 1998/12, 26-29.
- A Public Health Approach to Mitigating the Negative Consequences of Illicit Drug Abuse. National Association for Public Health Policy.
Journal of Public Health Policy Vol. 20. 1999/3, 268-281.
- Annual report on the state of the drugs problem in the European Union.
European Monitoring Centre for Drugs and Drugs Addiction 1999.
- Nemzeti stratégia a kábítószer-probléma visszaszorítására. A kormány kábítószer-ellenes stratégiájának koncepcionális alapjai
Ifjúsági és Sportminisztérium, Bp. 2000.
- LájfSztájl Életstílus Magazin – <http://www.lajfsztajl.hu>